

UiT Norges arktiske universitet

Det juridiske fakultet

Rettsikkerhet for den samiske befolkningen

En vurdering av den rettslige og faktiske rettsikkerheten til den samiske befolkning i Norge, i lys av retten til samisk språk, kultur og samfunn.

Sunniva Olaussen

Liten masteroppgave i rettsvitenskap, JUR-3902, mai 2022

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Tema og siktemål.....	1
1.2	Problemstilling.....	3
1.3	Aktualitet	4
1.4	Rettskildebilde	5
1.4.1	Folkerettslig metode	5
1.4.2	Samerettslig metode	6
1.5	Hvem er samisk?	7
1.6	Videre fremstilling og avgrensning	8
2	Den lovgivende makt	9
2.1	Samisk vern i lovgivningen	9
2.2	Fornorskningen og dens virkning på lovgivningen	12
2.3	Grunnloven § 108	13
2.4	Konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27.....	15
2.4.1	Er samene en etnisk, religiøs eller språklig minoritet?	17
2.4.2	Verner artikkel 27 individuelle eller kollektive rettigheter?	17
2.4.3	Er områderettigheter uavhengig av etnisk bakgrunn?.....	19
2.4.4	Språkvernet etter SP artikkel 27	20
2.4.5	Kulturvernet etter SP artikkel 27	20
2.4.6	Håndhevelse av SP artikkel 27	23
2.5	ILO-konvensjon nr. 169	23
2.5.1	Overordnet om ILO-konvensjon nr. 169.....	23
2.5.2	Artikkel 6 og 7.....	25
2.5.3	Artikkel 8.....	28
2.5.4	Artikkel 14.....	30
2.5.5	Håndhevelse av ILO-169	32

2.6	Sameloven	33
3	Den dømmende makt	34
3.1	Samisk språk og kultur i domstolene.....	35
3.2	Høyesteretts rettskildebruk i sameretten med fokus på verneavgivningen	37
3.2.1	Rt. 2001 s. 769 Selbu	38
3.2.2	Rt. 2001 s. 1229 Svartskog.....	41
3.2.3	HR-2016-2030-A Stjernøya	43
3.2.4	HR-2018-456-P Nesseby/Unjárga.....	44
3.2.5	HR-2021-1975-S Fosen.....	47
4	Avslutning	51
4.1	Oppsummering	51
4.2	Konklusjon.....	54
	Referanseliste	56

1 Innledning

1.1 Tema og siktemål

Oppgavens tema er rettssikkerheten for den samiske befolkning i Norge. Samene er urbefolkning som bor i Norge, Sverige, Finland og Russland.

Samerett er et rettsområde som berører en rekke andre rettsområder. Rettsområdet har grener i offentlig rett og privatretten, samt folke- og internrett. At sameretten berører flere rettsområder danner et komplekst rettskildebilde. Det kan ofte oppstå metodiske problemstillinger og tverrfaglige utfordringer.¹

Sameretten er videre en rettsdisiplin som gjelder rettslige spørsmål som er særegne for den samiske befolkning. Ettersom sameretten er en relativt ny rettsdisiplin, finnes det også en del uavklarte rettsspørsmål. Skogvang beskriver forholdet sameretten har til norsk rett med følgende:

*«Faget innebefatter også de deler av norsk rett hvor den kulturelle eller språklige forskjellen mellom den samiske folkegruppe og den øvrige norske befolkning innebærer at rettsreglene fungerer forskjellig. Det betyr at all norsk rett i prinsippet kan være samerett».*²

Skogvangs beskrivelse illustrerer hvordan sameretten ikke kun er et eget rettsområde, men er flytende og kan strekke seg over mange andre rettsområder i norsk rett.

En av de mest sentrale grunnsteinene i en rettsstat er rettssikkerheten. Altså befolkningens vern gjennom lovverk og dens håndhevelse i domstolene. Samer er en egen nasjon, selv om de er uten stat og riksgrenser, er de et eget folk med felles språk, kultur og historie.³ Retten til språk, kultur og samfunn er både grunnlovsforankret og følger av internasjonal rett. Er samenes rett imidlertid likebetydende med at samene faktisk blir tatt hensyn til i rettsstaten? Dette er et av spørsmålene skal jeg forsøke å besvare i oppgaven.

---

¹ Skogvang, 2017, s. 22

² Op.cit. s. 21

³ Op.cit. s.17

Statens oppgave å hensynta at de samiske rettighetene kan gjennomføres ved lovregulering, håndheving og domstolsprøving. Disse tiltakene skal jeg redegjøre for i oppgaven.

Rettsstaten i Norge er bygget på maktfordelingsprinsippet. Prinsippet går ut på å fordele statsmakten slik at makten ikke blir for konsentrert, for å forhindre maktmisbruk. Statsmakten deles i en lovgivende, en utøvende og en dømmende myndighet. Læren om oppdeling av statsmakt ble grunnlagt av John Locke og Charles Montesquieu, med tanken om at makt må stanse makt.⁴ Én statsmakt vil dermed være i posisjon til å overvåke og føre kontroll over de andre statsmaktene. I en velfungerende rettsstat vil maktfordeling kunne være med på å sikre rettssikkerheten. I Norge er Stortinget lovgivende instans, regjeringen utøvende instans og domstolene den dømmende instans.

Tillit er en viktig faktor for å kunne ha et velfungerende rettssystem. Uten tillitt til rettssystemet, vil det være høyere terskel for å benytte seg av rettighetene man har og hjelpen man kan få. For samerettens vedkommende, vil tillit kunne skapes ved at statsapparatet har inngående kunnskap om samisk sedvane og sedvanerett. Hvorfor gå til domstolen med urett man mener er begått, dersom man ikke har tro på at saken vil føre frem?

Det følger av likebehandlingsprinsippet at like tilfeller skal behandles likt, men for minoriteter er det også viktig at ulike tilfeller behandles ulikt. Mennesker har forskjellige forutsetninger for å kunne oppnå lik rett. I noen situasjoner vil det være nødvendig med positiv forskjellsbehandling for å få reell likebehandling. Der det kan være enkelt for en norsk mann å bruke sitt språk i sin kultur i møte med rettssystemet, vil det kanskje ikke være like enkelt for en samisk mann. Samisk språk er et av de to offisielle språkene i Norge. Likevel er det ikke gitt at det i alle tilfeller kan snakkes samisk og bli forstått, eksempelvis med politiet. Det er ikke bare språklige forskjeller å hensynta, men også kultur spiller også en stor rolle i forståelse av hva som blir sagt og meningen bak setningen. Likebehandling er ikke tilstrekkelig for å oppnå reell likestilling for minoriteter. Det kreves også at det gjøres aktive tiltak.

Et spørsmål som oppstår med den positive forskjellsbehandling, er hvorfor det skal gis særrettigheter og «spesialregler» for samene i Norge. Det er en side som har moralsk og etisk karakter. Det er ønsket om å rette opp den urett som ble begått mot den samiske befolkning

---

⁴ Smith, 2015, s. 178

gjennom den over 100 år lange fornorskningsperioden.⁵ Denne siden gir ingen normerte rettigheter, men er en begrunnelse for opprettelsen av de bestemmelsene som sikrer rettighetene til samenes språk, kultur og samfunn. Det er ikke fastlagt hvor stort omfanget av fornorskningsprosessen har vært, og om det fortsatt skjer en skjult fornorskning. Dette er for spekulerende for oppgavens del, men er interessant i et sosiologisk perspektiv.

Å praktisere positiv forskjellsbehandling kan være nødvendig for å bevare det kulturelle mangfold og sikre det flerkulturelle samfunnet Norge har.

For minoriteter vil det kunne være særlig viktig å vektlegge at ulike saker behandles ulikt. Spesielt der det på grunn av sin bakgrunn, kultur eller dersom det foreligger en språkbarriere, vil være dårligere stilt enn majoritetsbefolkningen. Særrettigheter vil da være nødvendig for å oppnå reell lik rettsstilling. SP artikkel 27 legger også opp til slike særrettigheter ved å gi konvensjonsstatene positive forpliktelser.⁶ Artikkelen legger til rette for å gi etniske, språklige og religiøse minoriteter en særlig rett til tiltak fra staten for å positivt forskjellsbehandle minoriteter der det er nødvendig for å bevare minoritetens kultur, religion eller språk.⁷

Siktemålet mitt for oppgaven er å undersøke i hvilken grad rettssystemet hensyntar den samiske nasjon i Norge og om det tilstrekkelig sikrer en reell likebehandling og rettssikkerhet.

1.2 Problemstilling

Problemstillingen i oppgaven er hvordan rettsikkerheten til den samiske befolkning i Norge blir ivaretatt. I oppgaven skal jeg ta for meg hvilke rettigheter de har gjennom lover og konvensjoner og videre hvordan disse rettighetene blir oppfylt i rettsstaten.

Oppgaven tar sikte på en gjennomgang av den rettslige og faktiske posisjonen til den samiske befolkningen i Norge. Gjennomgangen innebærer en vurdering av sentral verneavgivning, samt en redegjørelse av hvordan Høyesterett håndhever de samiske rettighetene. Hovedvekten av oppgavens vurdering vil ligge på retten til språk, kultur og samfunnsliv som følger av Grunnloven § 108, SP artikkel 27 og ILO-konvensjon nr. 169.⁸ Herunder skal det i oppgaven foretas en vurdering av rettssikkerheten til den samisk befolkning i møte med det norske

---

⁵ Skogvang, 2017, s. 23

⁶ FNs internasjonale konvensjon av 23. mars 1976 om sivile og politiske rettigheter (SP)

⁷ Op.cit. s. 24

⁸ ILO-konvensjon nr. 169 av 27. juni 1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (ILO-169)

rettssystemet. Jeg skal gjennom en vurdering av rettsstatens behandling av retten til samisk språk, kultur og samfunn, finne ut hvordan samers rettssikkerhet er i Norge. Til slutt skal jeg foreta en oppsummering med avsluttende bemerkninger.

1.3 Aktualitet

De siste årene har det vært et utvidet fokus på samisk rettssikkerhet. Domstolskommisjonen fremmet den samiske rettssikkerhets aktualitet i 2019 med uttalelsen om at retten til reell likebehandling ikke skal være avhengig av hvilken rettskrets man sokner til, og at «flere tiltak må iverksettes på et overordnet nivå for å imøtekomme likebehandlingshensynet».⁹

Rettssystemets rolle for den samiske rettssikkerhet har blitt fremmet av tidligere sametingspresident Aili Keskitalo og nåværende sametingspresident Silje Karine Muotka. De trakk frem at det fremdeles er samer som opplever å møte et rettssystem som ikke forstår samisk språk, kultur og samfunn.¹⁰

Samisk rettssikkerhet ble videre tatt opp som en sak under plenumsmøtet til Sametinget 14.-18. juni 2021. Sametinget etterlyste her at domstolene skulle ha tilstrekkelig kunnskap om samerett og samiske rettsforhold.¹¹

Det ble senest 21. mars 2022 avholdt et heldagsseminar om samerett i Høyesterett. På dette seminaret var temaet «Samiske saker i norske domstoler – nasjonale og internasjonale perspektiver».¹² Seminaret ble gjennomført som et samarbeid mellom PluriCourts (UiO), Høyesterett og Domstolsadministrasjonen, ved samisk forum.

At det både har blitt tatt opp av Domstolskommisjonen, Sametinget og senere har blitt avholdt et seminar om samiske saker i domstolene viser aktualiteten knyttet til den samiske rettssikkerheten. Ny lovgivning som angår samiske rettigheter har også kommet til den siste tiden, dette kommer jeg tilbake til i kapittel 2. Det økte fokuset på samenes rettigheter indikerer et behov for ytterligere reguleringer og avklaringer på samerettens område.

---

⁹ NOU 2019:17, s. 100

¹⁰ Keskitalo og Muotka, 2021

¹¹ Sametingets plenumsak, 2021

¹² Seminar om samiske saker i domstolene, 2022

1.4 Rettskildebilde

I det følgende vil det foretas en kort redegjørelse for folkerettslig og samerettslig metode ettersom de varierer fra alminnelig norsk metode. Sameretten består av nasjonal og internasjonal rett, i tillegg til egen samisk sedvane og sedvanerett. Det må derfor tas hensyn til både den folkerettslige og samerettslige metode ved behandling av samerettslige spørsmål.

1.4.1 Folkerettslig metode

Folkeretten er basert på suverenitetsprinsippet, som går ut på at alle stater er suverene, og ikke er styrt av andre staters vilje. Hver enkelt stat står fritt til å forplikte seg gjennom bindende traktater og konvensjoner.¹³ Innenfor den folkerettslige metode må man legge til grunn det dualistiske prinsipp og presumsjonsprinsippet. Det dualistiske prinsipp går ut på at folkerettslige regler ikke er gjeldende norsk rett med mindre de er inkorporert ved lov eller vedtak.¹⁴ Et eksempel på dette er ved likestillings- og diskrimineringsloven der FNs konvensjon mot rasediskriminering inkorporert og gjort til norsk lov.¹⁵ Presumsjonsprinsippet modererer det dualistiske prinsipp, ved at det legges til grunn at norsk rett er i samsvar med folkeretten.¹⁶ Presumsjonsprinsippet er et tolkningsmoment som vektlegges for å sikre at det ikke skal oppstå motstrid mellom norsk rett og folkeretten. Oppstår det motstrid vil norsk rett komme foran folkeretten, der de folkerettslige reglene ikke er inkorporert.

Menneskerettighetsloven er en lov som har inkorporert fire tilleggsprotokoller til gjeldende norsk rett.¹⁷ Disse tilleggsprotokollene har i tillegg fått forrang for bestemmelser i annen lovgivning ved motstrid.¹⁸

---

¹³ Ruud, 2014, s. 21

¹⁴ Skogvang, 2017, s. 46

¹⁵ Lov 16. juni 2017 nr. 51 om likestilling og forbud mot diskriminering (Likestilling- og diskrimineringsloven) og FNs internasjonale konvensjon av 4. januar 1969 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (ICERD)

¹⁶ Skogvang, 2017, s. 47

¹⁷ Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett 21. mai 1999 (Menneskerettsloven) § 2

¹⁸ Op.cit. § 3

1.4.2 Samerettslig metode

Samisk rett, som ofte omtales som «den samiske dimensjonen», bygges opp av sedvane og rettsoppfatninger.¹⁹ Det er svært begrenset med skriftlige kilder, så sedvanen i samerett er ofte basert på muntlige overleveringer fra generasjoner, samt tradisjonell gjennomføring av samisk kultur.

Sedvane knyttet til juridiske spørsmål beskrives av Skoghøy som «etablert praksis for hvordan et bestemt rettsspørsmål skal løses, og som har festet seg over en viss tid».²⁰ Justis- og politidepartementet har definert rettsoppfatninger som «meninger om retten, enten retten er gjeldende eller ikke».²¹

Skogvang definerer samiske sedvaner som «faktisk atferd, praksis og bruk og andre handlinger som har sitt utspring i samisk kultur, samisk samfunnsliv og næringsutøvelse».²² Samiske rettsoppfatninger vil med en analogisk tolkning innebære meninger den samiske befolkning har om retten. Det er disse rettsoppfatningene som får betydning når det kommer til den samiske befolknings tillitt til rettssystemet. Rettsoppfatningene hos den samiske befolkning kan også tenkes å variere geografisk, da det kan være forskjellige sedvaner og områderettigheter basert på hvor i landet man er fra.

Sameretten er en rettsdisiplin der man benytter seg av lovgivning knyttet til det samiske i nasjonal og internasjonal rett, samt benytter samisk rett på de aktuelle rettsområdene.

Ved løsning av samerettslige spørsmål er det tre rettskulturer som er av betydning; norsk rett, folkerett og samisk rett.²³ Juridisk metode kan gjennom samisk rett bli tilpasset ved samerettslige spørsmål. Et samerettslig rettskildeprinsipp følger der Norge er folkerettslig forpliktet til å vektlegge samiske sedvaner og sedvanerett.²⁴ ILO-konvensjonen artikkel 8 er et godt eksempel på at norsk rett, folkerett og samisk rett blir brukt sammen. Metodebildet i sameretten er avansert da det er flere forskjellige hensyn som må vektlegges om hverandre.

---

¹⁹ Skogvang, 2017, s. 53

²⁰ Skoghøy, 1994, s. 844.

²¹ NOU 2001: 34, s. 20

²² Skogvang, 2017 s. 54.

²³ Op.cit. s. 59

²⁴ ILO-konvensjon nr. 169 art. 8, mer om dette under oppgavens del 2.5

1.5 Hvem er samisk?

For oppgavens del må det avklares hvem som ansees å tilhøre den samiske befolkningen i Norge. Det finnes ingen kriterier for hva man skal legge til grunn for vurderingen, ei heller en generell allmenngyldig definisjon på hva som skal til for å være samisk.²⁵

Det er i sameloven § 2-6 gitt en positiv definisjon av hvem som kan melde seg inn i sametingets valgmanntall, og som dermed er samisk i samelovens betydning.²⁶ Vilkårene for å kunne melde seg inn i samemanntallet og få stemmerett ved sametingsvalget er uttømmende. Det er opplistet både objektive og subjektive kriterier som må oppfylles.

Dersom man selv føler seg samisk, og enten har samisk som morsmål, forelder/besteforelder/oldeforelder med samisk som morsmål eller er barn av en som står eller har stått i manntallet oppfyller man vilkårene i sameloven og kan melde seg inn i samemanntallet.²⁷

Hvem som kan omtale seg som samisk er et politisert spørsmål blant både samer seg imellom og samer og nordmenn. Ettersom det ikke foreligger noen generell, allmenngyldig definisjon på hva som skal til for å være samisk, legges samelovens vilkår for å melde seg inn i samemanntallet til grunn for oppgaven. Definisjonen fra sameloven gjengis i forslaget til Nordisk samekonvensjon artikkel 13.²⁸ Det er ikke et vilkår å være del av samemanntallet for å ha vern etter språkreglene i sameloven eller Grunnloven § 108. Å melde seg inn i samemanntallet er en aktiv handling. Handlingen krever både egen identifisering av seg selv som samisk, samt legger til grunn et ønske om å delta ved Sametingsvalget og utformingen av samepolitikk. Å melde seg inn i samemanntallet legges ikke til grunn som vilkår for å kunne betegnes som samisk i oppgaven.

Urfolk, og minoriteter, har i flere tidsperioder rundt om i verden vært utsatt for forfølgelse, diskriminering og mishandling. Etter historien med fornorskningsperioden og jødeforfølgelsen kan det tenkes at den samiske befolkning, og annen urbefolkning, kan være tilbakeholden med å skulle merke av i et manntall at man er urfolk.

---

²⁵ Skogvang, 2017, s. 19.

²⁶ Lov 12. Juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven).

²⁷ Op.cit. § 2-6 første ledd

²⁸ Utkast til Nordisk samekonvensjon, 2005, s. 197

1.6 Videre fremstilling og avgrensning

Sameretten er en svært omfattende rettsdisiplin som går inn på flere rettsområder. Målet med oppgaven er å gi et overblikk over det vernet som eksisterer etter den viktigste lovgivningen og behandlingen av lovgivningen i domstolen. Andre verneregler kan også være av betydning. For avgrensningens del skal jeg hovedsakelig gå inn på lovgivning og vernet som omhandler retten til samisk språk, kultur og samfunn.

Fremfor en inngående drøftelse av terskelen for hvert enkelt forhold som sikrer den samiske befolkning, er det lagt vekt på en mer overordnet vinkling. En overordnet vinkling vil i større grad vise omfanget av vernet, fremfor en inngående utredning av hver enkelt vernebestemmelse.

Oppgaven vil kun gå inn på rettssikkerheten for samer i Norge og av den grunn ikke trekke inn lovgivning og rettspraksis fra andre land som tradisjonelt har samisk befolkning. Praksis fra FNs menneskerettighetskomité vil bli vektlagt da sameretten i Norge i stor grad formes av folkeretten og de folkerettslige forpliktelsene.²⁹

Ved en vurdering av rettssikkerheten til den samiske befolkning, er det sentralt å se på den lovgivende, utøvende og dømmende makt.

I møte med den utøvende makt reises det en rekke interessante og kompliserte spørsmål ved rettssikkerheten knyttet til samisk befolkning og kultur. Eksempelvis kan det nevnes problematikk med språkbarrierer og misforståelser som kan oppstå mellom politimyndighet og samisk befolkning. I samisk språkkultur er det ikke alt som blir uttrykt muntlig. Meninger er ofte underforstått og blir uttrykt med blick, følelser og ansiktsuttrykk.³⁰ Grunnet manglende kunnskap om samisk kulturutøvelse, samtidig som det ikke foreligger noen retningslinjer for politiet i møte med samisk befolkning, kan det oppstå problemer knyttet til rettssikkerheten for den samiske befolkning i møte med den utøvende makt.

Det avgrenses fra å gå inn på en videre vurdering av rettssikkerheten til den samiske befolkning i møte med den utøvende makt av hensyn til oppgavens omfang. Spørsmålene bærer også preg av å være av politisk og sosiologisk art. Dette vil komme på utsiden av denne

---

²⁹ FNs menneskerettskomité (MRK)

³⁰ Hætta, 2012

oppgaven og slike vurderinger er bedre egnet etter empiriske undersøkelser blant samisk befolkning og den utøvende makt.

For den lovgivende makt vil det grunnet oppgavens omfang tas utgangspunkt i enkelte sentrale vernebestemmelser fra nasjonal lovgivning og internasjonale kilder. For den dømmende makt vil det tas utgangspunkt i enkelte dommer, hvorav flere er knyttet til alders tids bruk. Dommene er sentrale i sameretten og valgt for å vise utviklingen i rettspraksis, samt at dommene tar stilling til bestemmelsene som gjennomgås under den lovgivende makt.

Først skal jeg gå gjennom lovgivende makt, der det vil bli redegjort for historien bak samisk lovgivning og vernelovgivning som beskytter retten til samisk språk, kultur og samfunn. Deretter skal jeg se nærmere på hvordan Høyesterett benytter seg av vernelovgivningen og hvordan hensyn til den samiske befolkning blir vektlagt. Avslutningsvis skal jeg oppsummere vernelovgivningen og Høyesteretts praksis.

2 Den lovgivende makt

Det rettslige vernet av samisk språk, kultur og samfunn starter i lovverket. Det følger av legalitetsprinsippet at det kreves hjemmel i lov for inngrep i borgernes rettigheter og friheter.

I dette kapittelet vil det foretas en gjennomgang av historien for samisk vern i lovgivningen, fornorskningens virkning på norsk lovgivning, Grunnloven § 108, SP artikkel 27, enkelte bestemmelser i ILO-169 og sameloven.

2.1 Samisk vern i lovgivningen

Ettersom sameretten er en relativt ny rettsdisiplin, foruten lappekodisillen av 1751 som regulerte retten til skattlegging og reindriftsbeite mellom Norge og Sverige (Norge-Danmark og Sverige), er det lite spor av samisk lovgivning før 1960-tallet.³¹ Gjennom fornorskningens periode har de norske myndighetene vist liten interesse for å

---

³¹ Første Codisill og Tillæg til Grændse-Tractaten imellem Kongerigerne Norge og Sverrig Lapperne betreffende, av 2. okt. 1751 (Lappekodisillen)

kartlegge hvilke rettigheter det samiske folket har. Mangelen på kartlegging har også ført til en mangel på bestemmelser om samiske rettigheter i lovgivningen.³²

Sameretten er en tverrfaglig rettsdisiplin som er gjeldende i flere av de norske rettsområdene. Sameretten angår spesielt den samiske befolkningen, og området knytter seg til rettsspørsmål som gjelder samer. Sameretten berører de fleste områder ved norsk rett der det kan reises samerettslige problemstillinger.³³

Behovet for samisk vern i lovgivningen ble tydeliggjort etter Alta-aksjonen i årene 1979 til 1982. Alta-dommen handler om en utbygging av Alta-Kautokeino-vassdraget som ble planlagt i 1968.³⁴ Utbyggingen fikk stor motstand fra både samiske interesser, reindriftsinteresser og miljøverninteresser. Dersom utbyggingen hadde blitt gjennomført ville det fått konsekvenser for reindriften og den samiske bygda Máze. Utbyggingen ville oversvømt både bygda og reindriftsområder. Folkeaksjonen startet i 1978 med innsamling av 15 000 underskrifter mot utbyggingen, som ble sendt til Stortinget. Da Stortinget likevel vedtok utbyggingen ble sivil ulydighet tatt i bruk for å midlertidig stanse anleggsarbeidet. Det ble i tillegg gjennomført sultestreik og demonstrasjon utenfor Stortinget. Saken ble tatt helt opp til Høyesterett, som i 1982 la til grunn at utbyggingen var lovlig.

Konflikten som oppstod gjennom Alta-saken viste at det var behov for lovregulering av forhold som angår samer og deres rettigheter. Behovet ble mer synlig gjennom den samiske befolknings organisering under rettighetskampen, den norske stats økende støtte til samepolitiske tiltak og anerkjennelsen av den samiske befolkning som et folk.

En ringvirkning som har kommet som følge av den samiske rettighetskamp er vedtakelsen av sameloven i 1987.³⁵ Videre fikk Grunnloven i 1988 en ny grunnlovsbestemmelse, § 110a, som fastla en rettslig forpliktelse for staten overfor samene.³⁶ Året etter, i 1989, ble Sametinget åpnet i av Hans Majestet Kong Olav V.³⁷

---

³² Skogvang, 2017, s. 27

³³ Op.cit. s. 35

³⁴ Rt-1982-241 (Alta)

³⁵ Lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)

³⁶ Tilføyd ved grunnlovsbestemmelse av 27. mai 1988, mer om Grunnlovsbestemmelsen i oppgavens pkt. 2.3

³⁷ Om Sametinget, 2022

Sametinget er et selvstendig folkevalgt organ og det samiske folkets folkevalgte parlament. Sametingets opprettelse er lovfestet i sameloven § 1-2 som lyder følgende: «Den samiske folkegruppe skal ha et eget landsomfattende sameting valgt av og blant samene.»

Bakgrunnen for Sametingets opprettelse var at de offentlige organer som skulle behandle samiske saker ikke fungerte tilstrekkelig. De offentlige organene var ikke representert av folkegruppen som skulle ivaretas. Det at samene av å være i mindretall ikke ble hørt i demokratiet som ble basert på et flertallsdemokrati var enda en begrunnelse for opprettelsen av et eget samisk organ, styrt og valgt av den samiske befolkning.³⁸

Sametinget jobber med alle saker som berører den samiske folkegruppe.³⁹ De arbeider for anerkjennelse av samenes rett til språk, samfunn og kultur, og bevaringen av disse. Å ha et organ som kan fremme samiske saker for Stortinget styrker samenes politiske stilling og bidrar til en mer likeverdig behandling av det samiske folket.⁴⁰ Sametinget har den største stemmen i utformingen av dagens samepolitikk. Det er likevel kun et rådgivende organ for andre offentlige organer når det kommer til samepolitiske spørsmål og saker som berører den samiske befolkning.⁴¹

Det følger en konsultasjonsplikt for myndighetene gjennom ILO-konvensjonen nr. 169 artikkel 6. Dersom konsultasjonsplikten brytes har det ingen egentlig konsekvens.⁴²

Selv om den samiske befolkning i større grad blir hørt angående saker som gjelder det samiske betyr det ikke at rettighetene gir et større vern. Sametinget er kun et rådgivende organ for Stortinget, og de har formelt sett ikke større påvirkning enn andre høringsinstanser.

I det følgende vil det bli foretatt en gjennomgang av den sentrale vernelovgivningen for den samiske befolkningen i Norge. Grunnet oppgavens omfang vil fokuset bli lagt på enkelte bestemmelser knyttet til språk, kultur og samfunn. Noe av vernelovgivningen er overlappende for Grunnloven, SP, ILO-konvensjonen nr. 169 og sameloven. For å unngå dobbeltbehandling vil enkelte bestemmelser følgelig bli behandlet i mindre omfang. Før vernelovgivningen gjennomgås, vil det foretas en gjennomgang av fornorskningspolitikken under punkt 2.2.

---

³⁸ Skogvang, 2017, s. 202

³⁹ Sameloven § 2-1

⁴⁰ Skogvang, 2017, s. 202

⁴¹ Sameloven § 2-2

⁴² Dette blir skrevet mer om under oppgavens punkt 2.5 som behandler ILO-konvensjon nr. 169.

Fornorskingspolitikken har hatt stor påvirkning for den verneavgivningen som i dag eksisterer for den samiske befolkningen.

2.2 Fornorskningen og dens virkning på lovgivningen

En av begrunnelsene for samers rettigheter til språk, kultur og samfunn er å reparere den urett som ble gjort mot samene under fornorskingsperioden. Perioden varte offisielt i 115 år.

Fornorskingspolitikken ble formelt fraveket av Stortinget under stortingsdebatten 27. mai 1963. Fravikelsen kom som en følge av samekomiteens opprettelse i 1956. Komiteen ble opprettet for å utrede samespørsmål. De la frem sin innstilling i 1959 og flere av forslagene samekomiteen la frem ble tatt med i St. Meld. Nr. 21 (1961-62).⁴³

Første gang fornorskning av samene ble diskutert i Storting var 7. juni 1848. Det fremgår av regjeringens rapport at det ikke var enighet om fornorskning av samene.⁴⁴ Forslaget om fornorskingspolitikken ble vedtatt mot 32 stemmer i 1848, det var på det tidspunktet 105 representanter på Stortinget.⁴⁵ Det fremkommer ikke hvor mange som stemte for vedtaket, men det gir en indikasjon på at det har blitt stilt spørsmål til fornorskingspolitikken fra starten av perioden.

Fornorskning i skolene startet rundt 1840. Gjennom finnefondstillegget, som ga lærere en bonus for å lære samer norsk, og flere språkinstruksjoner ble fornorskningen styrket. Språkinstruksen av 1880 forbød samisk og finsk på skolene i «overgangsdistriktene» Nordland, Troms og Vest-Finnmark. Oversetting av lærebøker fra norsk til samisk stoppet også opp. Resten av Finnmark ble tatt med i «overgangsdistriktene» i 1889. Denne strenge språkinstruksen varte helt til 1959.⁴⁶

Fornorskningen spredte seg fra 1860 videre til jordbrukspolitikken, forsvaret og media. Naturressursene i de nordlige områdene var en stor grunn for de sikkerhetspolitiske tanker om at man trengte «norsk befolkning» i grenseområdene for å forsvare Norges suverenitet.⁴⁷ Da landområder skulle selges i Finnmark fulgte det i 1902 av jordsalgsloven § 1c at «avhendelse

---

⁴³ Brenna, 2005 s. 86

⁴⁴ Inst.nr. 249/1850, henvist til i Brenna, 2005, s. 80

⁴⁵ Hætta, 2000, s. 63

⁴⁶ NOU 2016: 18, s. 54

⁴⁷ Op.cit. s. 55

må kun skje til norske statsborgere – som kan tale, læse og skrive det norske språk og benytte dette til daglig bruk». ⁴⁸ Ifølge loven måtte søkeren opplyse om etnisitet, og eiendommene måtte få norske navn.

Fornorskningen ble i perioden 1905 til 1945 praktisert ved opprettelsen av flere skoleinternater i Finnmark der elevene ikke fikk snakke samisk. ⁴⁹

Ved plasseringen av barn på internatskoler, uten mulighet for å snakke sitt språk, er det naturlig at denne delen av deres kultur kunne bli vannet ut. Ettersom barna også var plassert på internat fikk de heller ikke anledning til å ta del i utøvelse av kulturen i samme grad som de potensielt var vant med fra sine hjem.

Det at fornorskingsperioden varte fra rundt 1850-1963 vil følgelig også ha betydning for inkludering av den samiske befolkning i Norges lovgivning. Siden det fra lovgivers side ble jobbet aktivt med assimilering av samene i Norge, ville det vært motstridende for den politikken som ble ført å lovfeste samiske rettigheter.

Fornorskingspolitikken gikk ut på å gi samene en norsk identitet ved å fjerne muligheten for bevaring av samisk språk, kultur og samfunn. Det at fornorskingspolitikken ble implementert på midten av 1800-tallet og varte helt til 1963 kan ha hatt en stor virkning på den samiske verneavgivning. Det var ikke før denne offentlige politikken ble fraveket at det bredte seg en mer positiv interesse for samerettslige spørsmål.

2.3 Grunnloven § 108

Grunnloven er Norges høyest rangerte rettskilde. Etter lex-superior-prinsippet vil Grunnloven få forrang der det foreligger motstrid med andre rettskilder.

Grunnloven § 108 er en prinsippbestemmelse, slik § 112 om «retten» til miljø og § 92 om menneskerettigheter, der bestemmelsenes innhold legger bånd på politikken i landet. ⁵⁰ Eksempelvis vil bestemmelsen sette rettslige skranker for å føre politikk slik som den tidligere nevnte fornorskingspolitikken. Grunnloven § 108 (tidligere § 110a) lyder som følger:

---

⁴⁸ Lov 22. mai 1902 nr. 7 om avhendelse av og bortforpaktning av statens jord i Finnmark (Jordsalgsloven)

⁴⁹ NOU 2016: 18, s. 58

⁵⁰ Skogvang, 2017, s. 187

«Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.»

Ordlyden i bestemmelsen er klar og pålegger staten en plikt til å legge til rette for at den samiske befolkning i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. På tross av klarheten er bestemmelsen meget vid og setter ingen klare grenser, i likhet med andre bestemmelser i Grunnloven. Paragrafen blir ofte omtalt som sameparagrafen. Sameparagrafen gir bindende retningslinjer for statens opptreden overfor samene. Statens myndigheter får gjennom Grunnloven § 108 en rettslig, moralsk og politisk plikt, med retningslinjer for myndighetens utforming og gjennomføring av samepolitikken i landet.⁵¹

Myndighetene plikter å føre en politikk som samsvarer med paragrafen, de har ikke rettslig adgang til å føre politikk som strider mot den.⁵² Selv om ordlyden i bestemmelsen er klar er den også svært vid. Det gir rom for begrensende lovgivning ettersom «å legge forholdene til rette» kan tolkes forskjellig. Det er dermed ikke mulig å fastslå rekkevidden av bestemmelsen kun ved tolkning av ordlyden.

Etter mitt syn kan uklarheten i bestemmelsens rekkevidde være både til fordel og ulempe for den samiske befolkningen. Med en vid ordlyd er det rom for tolkning. At statens plikter ikke er fastsatt kan åpne for mulige tilrettelegninger. Sameretten er i stadig utvikling og en vid bestemmelse er i tråd med det dynamiske rettsområdet. Hadde imidlertid rekkevidden vært fastsatt ville det vært lettere å kontrollere at staten oppfyller sin plikt overfor den samiske befolkning.

Sameparagrafen er inspirert av SP artikkel 27 og artikkelen vil derfor være et tolkningsmoment ved fastleggelsen av innholdet.⁵³

Grunnloven § 108 med ordlyden «den samiske folkegruppe» tyder på at det er tale om kollektive rettigheter. Ettersom sameparagrafen er inspirert av SP artikkel 27, vil de vurderinger som blir gjort rundt spørsmålet om det foreligger individuelle eller kollektive rettigheter for SP artikkel 27, også være gjeldende for Grunnloven § 108.⁵⁴

---

⁵¹ Op.cit. s. 188.

⁵² NOU 1984: 18, s. 433

⁵³ Skogvang, 2017, s. 185

⁵⁴ Se oppgavens del 2.4.2

Staten har en positiv forpliktelse til å tilrettelegge for den samiske folkegruppens sikring og utvikling av språk, kultur og samfunnsliv. Samerettsutvalget har lagt til grunn at «den samiske folkegruppe» omfatter alle samer i Norge og de som føler en tilhørighet til samisk kultur og samfunnsliv. Begrepet tar sikte på hele det samiske fellesskap og mangfold.⁵⁵

Høyesterett har uttalt at «[b]estemmelsen fastlegger statens rettslige forpliktelser overfor samene og har selvstendig betydning ved tolkingen av lover og ved anvendelse av sedvanerettslige regler».⁵⁶ Sameparagrafen kan være et selvstendig rettsgrunnlag der man ikke får svar gjennom andre rettskilder.⁵⁷ Høyesterett har lagt til grunn at vernet i Grunnloven § 108 ikke går lenger enn det vernet som følger av SP artikkel 27.⁵⁸ At rekkevidden vernet i de to bestemmelsene er like viser utslaget av presumpsjonsprinsippet, der at norsk lov skal presumeres å være i overenstemmelse med folkeretten.

For å fastlegge rekkevidden av Grunnloven § 108 må det tas stilling til rekkevidden av SP artikkel 27. Med dette sagt er uttalelsene til Høyesterett ikke annet enn en klargjøring av at Grunnloven § 108 ikke gir større vern. Det kan ikke tolkes ut fra Høyesteretts uttalelse om Grunnloven § 108 eventuelt vil gi et mindre vern enn SP artikkel 27.

2.4 Konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27

Norge inkorporerte konvensjon om sivile og politiske rettigheter i norsk rett gjennom menneskerettsloven § 2 nr. 3. Inkorporerte konvensjoner skal gå foran annen intern lovgivning ved motstrid.⁵⁹ Konvensjonens artikkel 27 omhandler minoriteters rett til utøvelse av kultur, religion og språk. SP artikkel 27 er originalt på engelsk og har følgende ordlyd:

«In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practise their own religion, or to use their own language.»

---

⁵⁵ NOU 1984: 18, s. 434

⁵⁶ HR-2018-872-A avsnitt 39

⁵⁷ Skogvang, 2017, s. 188 med videre henvisning

⁵⁸ HR-2017-2428-A avsnitt 53

⁵⁹ Menneskerettsloven § 2, jf. § 3

Ordlyden i SP artikkel 27 er vag og har et vidt omfang. Bestemmelsen tar sikte på å beskytte en rekke minoriteter og er ikke direkte knyttet til urfolk. Ordlyden tilsier at minoriteter skal ha muligheten til å praktisere sin kultur, sin religion og sitt språk. Bestemmelsen åpner derfor svært vidt for minoriteters rettigheter. Ordlyden setter ingen klar begrensning for hvor langt dette vernet rekker. Eksempelvis kan det oppstå kompliserte grensedragninger om artikkel 27 kan gi rettigheter på bekostning av andre.

Artikkelen blir konkretisert gjennom praksis fra Menneskerettskomitéen. Det er Menneskerettskomitéen som håndhever konvensjonen.⁶⁰

Bestemmelsen i SP artikkel 27 må videre tolkes i lys av artikkel 2 nr. 1 med ordlyden:

«Each State Party to the present Covenant undertakes to respect and to ensure to all individuals within its territory and subject to its jurisdiction the rights recognized in the present Covenant, without distinction of any kind».

Artikkel 2 nr. 1 legger til grunn at det er konvensjonsstaten som er pliktsubjektet og at rettighetene som følger av konvensjonen må anses å gjelde likt for statens borgere.

Det følger et likebehandlingsprinsipp i SP artikkel 26 som lyder «[a]ll persons are equal before the law and are entitled without any discrimination to the equal protection of the law». Bestemmelsen i artikkel 27 er et unntak fra denne likebehandlingsregelen da den kun gjelder visse personer som faller under formuleringen «språklig, etnisk eller religiøs minoritet» som har rettigheter gjennom bestemmelsen.

Når det skal undersøkes hvem rettighetssubjektene i SP artikkel 27 er, må man ifølge Skogvang, foreta en tredelt vurdering.⁶¹ Med utgangspunkt i Skogvangs tredelte vurdering, skal jeg først se på hva som ligger i uttrykket «etniske, religiøse og språklige minoriteter». Deretter skal jeg se på om bestemmelsen anerkjenner individuelle eller kollektive rettigheter. Til slutt vurderer jeg om rettighetene kan anerkjennes som områderettigheter.

---

⁶⁰ FNs valgfrie protokoll til konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 23. mars 1976 (SP) art. 1

⁶¹ Skogvang, 2017, s. 164

2.4.1 Er samene en etnisk, religiøs eller språklig minoritet?

Ordlyden «ethnic, religious or linguistic minorities» viser alternative vilkår. Det er tilstrekkelig at kun ett av vilkårene er oppfylt. Man kan enten være av etnisk, religiøs eller språklig minoritet for å være et rettighetssubjekt under SP artikkel 27.

Etter en naturlig språklig forståelse av «minorities» er dette en gruppe innenfor et område som er i mindretall. Den mest brukte definisjonsbeskrivelsen av minoritet kommer av arbeidsdefinisjonen av FNs spesialrapportør, Francesco Capotorti. Den uoffisielle norske oversettelse lyder:

«En minoritet er en gruppe som er tallmessig underlegen i forhold til resten av statens befolkning og som er i en ikke-dominerende posisjon; der medlemmene – som er statsborgere i bostedsstaten – har etniske, religiøse eller språklige særtrekk som skiller gruppen fra resten av befolkningen, og som viser, om enn bare underforstått, en følelse av solidaritet, i retning av å bevare sin kultur, tradisjoner, religion eller språk.»⁶²

Det ansees som sikker rett at den samiske befolkning er en del av rettighetssubjektet til SP artikkel 27. De går under både den etniske og språklige minoritetsbetegnelsen i Norge. At samene faller inn under den etniske minoritet ble stadfestet i Alta-saken der Høyesterett har uttalt «[a]t samene er en etnisk minoritet i det norske samfunn og dermed beskyttet av artikkel 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter er uomtvistet».⁶³

2.4.2 Verner artikkel 27 individuelle eller kollektive rettigheter?

Det må også tas stilling til om SP artikkel 27 oppstiller individuelle eller kollektive rettigheter. Det vil belyse om artikkelen verner den enkelte same, eller om det er rettigheter som verner hele den samiske befolkning.

Av ordlyden i SP artikkel 27 første punktum følger det at «persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group». Bruken av «persons» taler for at det er individuelle rettigheter som blir oppstilt.

---

⁶² St.prp.nr.80 (1997-1998), pkt. 3.2.2

⁶³ Rt-1982-241 s. 299

Bestemmelsens ordlyd «in community with the other members of their group» trekker i retning av at det er kollektive rettigheter som skal legges til grunn.

SP artikkel 27 må videre tolkes i lys av de andre bestemmelsene i konvensjonen. I bestemmelsene til SP som omhandler kollektive rettigheter er ordlyden «every», «everyone» og «all» brukt om rettighetsobjektene.⁶⁴ At rettighetsobjektet er beskrevet annerledes i artikkel 27 enn i de nevnte konvensjonsbestemmelsene trekker i retning av at det er individuelle rettigheter.

Samerettsutvalget har trukket frem at de alminnelige politiske holdningene til minoritetene etter andre verdenskrig er et tungtveiende argument for at bestemmelsen oppstiller individuelle rettigheter.⁶⁵

Det er stadfestet i FNs menneskerettighetskomité's praksis at SP artikkel 27 gir individuelle rettigheter. I saken *Lovelace v. Canada* fra hadde en urfolkskvinne som het Sandra Lovelace i 1970 giftet seg med en kanadisk mann uten urfolksbakgrunn og flyttet fra reservatet. Hun mistet gjennom dette sin indianer-status etter kanadisk lov.⁶⁶ Da hun skilte seg og ville flytte tilbake til reservatet og sin tidligere kultur ble hun nektet det på grunn av lovgivningen i landet. Menneskerettighetskomitéen kom frem til at hun fortsatt måtte sies å tilhøre minoritetsgruppen da hun ville vende tilbake. Ved at Lovelace ble nektet opphold på reservatet av kanadisk lovgivning, kom menneskerettskomitéen frem til at det krenket det hennes rettigheter etter SP artikkel 27.

Samerettsutvalget II mener det at SP artikkel 27 anerkjenner individuelle rettigheter, senker terskelen for krenkelse av dem.⁶⁷ En senket terskel ved individuelle rettigheter viser at det skal mindre til for at enkeltindivider nektes retten til å utøve sin kultur, enn det gjør grupper. Med en slik tolkning av artikkelen åpner det for at flere kan påberope krenkelse av den.

Det er konstatert at bestemmelsen viser til individuelle rettigheter, men det følger også en liten antydning til kollektive rettigheter. Rettighetene som følger av SP artikkel 27 er rettigheter som normalt har et kollektivt preg. Retten til språk ville vært illusorisk dersom det ikke fantes andre å snakke og bruke språket med. Det samme med retten til kultur som igjen

---

⁶⁴ SP art. 6, 9, 10, 12, 14, 16, 18, 19, 22 og 25

⁶⁵ NOU 1984:18, s. 284

⁶⁶ *Sandra Lovelace v. Canada*. Communication No. 24/1977, 30. juli 1981

⁶⁷ NOU 2007:13, s. 195

består av flere kollektive deler som språk, tradisjon og samfunn med mer. Dersom det ikke fantes et kollektivt samfunn ville ikke det være et individ som kunne beropt seg rettighetene som følger av artikkel 27. Skogvang sin forståelse av bestemmelsen er at den gir individuelle rettigheter til individer som hører til et kollektiv som er vernet av artikkel 27.⁶⁸

Spørsmålet om SP artikkel 27 gir individuelle eller kollektive rettigheter kom opp i HR-2021-1975-S (Fosen). I dommens avsnitt 103 følgende foretar Høyesterett en vurdering av hvilken type rettigheter som vernes. Førstvoterende bemerker at SP artikkel 27 i utgangspunktet verner individuelle rettigheter. Slik som vist ovenfor vil ofte individuelle rettigheter utøves i felleskap og det er følgelig ikke alltid et skarpt skille.⁶⁹ I dommen var det et samvirke av reindriftseiere som utøvet sin kultur i felleskap og dette ble gitt vern etter SP artikkel 27.⁷⁰

Som drøftet over vil artikkelen hovedsakelig gi vern av individuelle rettigheter. Ettersom samisk språk, kultur og samfunn i det store og hele blir utøvd i et kollektiv vil rettighetene også få et kollektivt preg.

2.4.3 Er områderettigheter uavhengig av etnisk bakgrunn?

Som gjennomgått ovenfor, gir artikkel 27 rettigheter til etniske, språklige og religiøse minoriteter. Slike særrettigheter gir en positiv diskriminering for urfolksbefolkningen. Positiv diskriminering vil kunne virke negativt for den øvrige befolkningen som er bosatt i samme område uten disse rettighetene. En måte å bøte på dette er å gi det som omtales som «områderettigheter».⁷¹ Det vil si at istedenfor eksempelvis å kun gi samene fiskerettigheter i et område, så gis det fiskerettigheter til alle som er bosatt i samme området, hvor samene tradisjonelt har utøvet en slik fiskerett.

En løsning som består av å gi områdebaserte rettigheter, vil kunne ha gode grunner for seg. Dersom kun samene gis rettigheter vil det kunne oppstå misunnelse og irritasjon hos den øvrige befolkningen. Dersom det gis områderettigheter vil imidlertid alle som er bosatt i et gitt område få samme goder. Rettighetene til samene vil i hovedsak forbli de samme, det er

---

⁶⁸ Skogvang, 2017, s. 166

⁶⁹ HR-2021-1975-S avsnitt 104-106

⁷⁰ Dommen vil bli behandlet nærmere under punkt 3.2.5

⁷¹ Skogvang, 2017, s. 168

kun kretsen av mennesker som utvides. Dette vil antagelig fortsatt oppfylle minoritetens rett til å utøve kultur som blir følger av artikkel 27.

Etter mitt syn, burde områderettigheter ikke gjelde uten begrensninger. Det kan tenkes flere tilfeller der en områderett vil kunne gå på bekostning av minoritetens rettigheter. Ett eksempel er dersom det gis en områdebasert fiskerett som medfører ikke-bærekraftig fiske. Er det ikke lenger fisk i det gjeldende området, kan det gå utover minoritetens rett til å utøve sin kultur.

En områdebasert rettighet kan være delvis uavhengig av etnisk bakgrunn. Så lenge det ikke går ut over den rettighetshavende minoritets mulighet til å praktisere sin kultur, religion eller sitt språk, vil det være mulig for lokalbefolkningen å også nyte områderettighetene.

2.4.4 Språkvernet etter SP artikkel 27

Bestemmelsens ordlyd som omtaler retten til språk, bruker beskrivelsen av språk i entall «to use their own language». En naturlig språklig forståelse av ordlyden «their [...] language» er at artikkelen beskytter de ulike språkene og dialektene som minoriteter og derav den samiske befolkning i Norge bruker. Menneskerettskomitéen har i sin generelle kommentar nr. 23 uttalt at det vil være nødvendig med positive tiltak for å beskytte retten til å utvikle sin kultur og sitt språk. Hvilket innhold tiltakene skal ha er overlatt til medlemsstatene å bestemme. Sameloven har et eget kapittel om språk. Sameloven kan ansees å være et positivt tiltak for å ivareta samenes rettigheter etter SP artikkel 27.⁷²

At samisk språk er gitt et eksplisitt vern kan synes å være overflødig ettersom samisk språk er en stor del av den samiske kultur. Dette spesielt da det ikke er en typisk skriftkultur og en stor del av kulturen har blitt tatt vare på gjennom muntlige overleveringer. Dette med mangfoldige ord som beskriver naturen, de forskjellige driftene og samisk håndverk, duodji.

2.4.5 Kulturvernet etter SP artikkel 27

Det følger ikke klart av ordlyden i SP artikkel 27 hva som legges i samenes rett til kulturvern. Bestemmelsens ordlyd «persons belonging to such minorities shall not be denied the right [...]to enjoy their own culture» gir ingen indikasjon på hva som skal legges i kulturbegrepet. Begrepet «kultur» er et flertydig begrep og bærer et stort preg av subjektivitet. Begrepet er

---

⁷² Sameloven vil bli nærmere behandlet i oppgavens pkt. 2.6.

også dynamisk og påvirkes av område og perioder. Det må derfor sees hen til andre kilder for å finne det rettslige innholdet av begrepet.

Kystfiskeutvalget har kommet med et utsagn om at «det er i samhandling mellom mennesker at det skapes kultur, og at det er i samhandling mellom samer at det skapes samisk kultur».⁷³ Kystutvalgets uttalelser gir en veiledning på hvordan man skal tolke kulturbegrepet, at det bør tolkes i den betydning det folket som er berørt har ilagt det.

SP artikkel 47 trekker i retning av at det er en slik tolkning som skal legges til grunn da den gir en anvisning på at konvensjonen skal tolkes på en måte at den ikke gir innskrenkninger i alle folks iboende rett til å fullt ut dra fordel av og utnytte sine naturrikdommer og naturforekomster.

Når det skal vurderes hvordan betydning begrepet «kultur» har for den samiske befolkning kan man legge til grunn beskrivelsen til Samerettsutvalget som lyder:

*«Den særskilte samiske kultur består dels av ytre, observerbare faktorer som språk, klesdrakt, omgangsformer, matskikker, kunst, håndverk, næringstilpassning, navn med mer, dels av immaterielle faktorer som verdinormer, tenkesett, samhørighetsfølelse, felles målsettinger, og ikke minst felles historie».*⁷⁴

Rekkevidden for begrepet «kultur» er vid. For denne oppgavens del så er det tilstrekkelig å benytte seg av samerettsutvalgets definisjon av kulturbegrepet. Denne definisjonen er igjen svært vag, og det vil kunne være vanskelig å avgjøre hva som skal falle inn under begrepet. Begrepet kultur er ikke et tradisjonelt samisk begrep, men det gir en anerkjennelse fra utenverdenen av samenes tradisjoner og kutymer.

Videre må det vurderes hvor terskelen for inngrep i kulturvernet etter SP artikkel 27 ligger. Ordlyden tilsier at minoriteter ikke skal bli nektet retten til å utøve sin kultur. Å bli «nektet» trekker i en retning at det foreligger en høy terskel, der man ikke får utøvet sin kultur i det heletatt. Ordlyden viser imidlertid ikke rekkevidden for hva som skal legges i å bli «nektet».

Det er gjennom praksis fra menneskerettskomiteen gjort klart at urfolks næringsvirksomhet er beskyttet av SP artikkel 27.⁷⁵ I saken *Ilmari Länsman v. Finland* fremmer komiteen et

---

⁷³ NOU 2008: 5, pkt. 11.8

⁷⁴ NOU 1984: 18, s. 381

⁷⁵ *Ilmari Länsman v. Finland*, Communication no. 511/1992, I (Views adopted on 26 October 1994)

inngrepsvern ved at staten etter en vurdering av rettens omfang «is not to be assessed by reference to a margin of appreciation».⁷⁶ Inngrepsvernet gjelder der virkningen av inngrepet «is so substantial that it does effectively deny to the authors the right to enjoy their cultural rights».⁷⁷ Det kan følgelig ikke foretas noen interesseavveining mellom minoriteter sin rett til å utøve sin kultur og andre legitime formål. Artikkel 27 er dermed å anse som en absolutt rettighet og ikke en relativ rettighet. En absolutt rettighet tilsier at det ikke skal foretas en interesseavveining dersom terskelen for inngrep i kulturvernet er overtrådt. Der SP artikkel 27 er brutt kan det ikke rettferdiggjøres ved å vise til andre samfunnshensyn.

Menneskerettskomiteen har gjennom saken *Angela Poma Poma v. Peru* oppstilt to vilkår for at et inngrep i kulturvernet skal være berettiget. For det først må den berørte minoritet ha hatt mulighet til å delta i beslutningsprosessen.⁷⁸ For det andre må den berørte minoritet kunne fortsette å ha økonomisk utbytte av tradisjonelle næringsveier etter inngrepet.⁷⁹ Et vilkår om økonomisk utbytte er noe som tradisjonelt i samisk kultur ikke blir verdsatt så høyt. For den samiske kulturen er det viktigste med næringen at kunnskapen blir videreført fra generasjon til generasjon, og at det tradisjonelle blir ivaretatt.

Etter mitt syn legger ikke vilkåret om økonomisk utbytte til rette for den samiske kultur. Det er ikke alltid det foreligger et økonomisk utbytte i de tradisjonelle næringsveiene. Med dette som et krav kan det stenge for inngrep i kulturutøvelsen for de uten økonomisk utbytte. Det er likevel forståelig at det foreligger et krav om økonomisk utbytte da det kan være med på å bevise at det har foregått en kulturutøvelse av betydning for husholdning og økonomi. SP artikkel 27 skal verne flere minoriteter enn samene, og rekkevidden av bestemmelsen må fastlegges for å beskytte rettighetene.

Hvordan Høyesterett har behandlet retten til språk og kultur etter SP artikkel 27 vil bli nærmere vurdert under oppgavens redegjørelse av Høyesteretts rettskildebruk i sameretten under punkt 3.2.

---

⁷⁶ Op.cit. pkt 9.4

⁷⁷ Op.cit. pkt 9.5

⁷⁸ *Ángela Poma Poma v. Peru* (Communication No. 1457/2006), pkt. 7.5

⁷⁹ Op.cit. pkt. 7.6

2.4.6 Håndhevelse av SP artikkel 27

Statene er gjennom SP artikkel 2 tredje ledd forpliktet til å legge forholdene til rette for effektiv nasjonal prøving av om konvensjonsrettighetene er krenket. For å håndheve statens ivaretagelse av rettighetene som følger av SP artikkel 27 må det derfor reises søksmål for å få en vurdering på om det foreligger brudd av artikkelen. Etter den nasjonale domstolsprøvingen er uttømt, kan saken ankes til den europeiske menneskerettighetsdomstol.

Virkningene på brudd av SP artikkel 27 vil kunne variere avhengig av hva slags brudd som er begått. Dersom det eksempelvis reises sak med påstand om at det ikke foreligger tilstrekkelig lovgivning eller lovgivning som bryter med vernet til artikkel 27, og søksmålet fører frem, vil det være opp til lovgiver å implementere korrekt lovgivning. Vurdering av om lovgivningen er tilstrekkelig er en oppgave som i hovedsak vil falle inn under avgjørelser fra den europeiske menneskerettighetsdomstolen. Dommer avsagt av den europeiske menneskerettsdomstolen er bindende for Norge.⁸⁰

Dersom det i domstolene konstateres at det foreligger et ugyldig enkeltvedtak, grunnet brudd på artikkel 27, vil virkningen være at enkeltvedtaket er ugyldig. Dette vil bli nærmere omtalt under behandlingen av Fosen-dommen nedenfor.

For å sikre effektiv håndhevelse av SP artikkel 27 er det viktig at terskelen ikke blir satt for høyt for å konstatere brudd. Samtidig kan ikke grensen bli trukket for lavt slik at enkeltpersoner gis uforholdsmessige fordeler. Nedenfor under punkt 3.2.5 vil terskelen for å konstatere brudd gjennomgås nærmere i behandlingen av Fosen-dommen.

2.5 ILO-konvensjon nr. 169

Det skal først foretas en overordnet redegjørelse av ILO-konvensjon nr. 169. Videre skal jeg redegjøre for sentrale bestemmelser som omhandler urfolks rett til språk, kultur og samfunn, etterfulgt av hvordan ILO-169 håndheves.

2.5.1 Overordnet om ILO-konvensjon nr. 169

International Labour Organization (ILO) er en arbeidsorganisasjon i De forente nasjoner (FN). ILO-169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater ble vedtatt i juni 1989. ILO-169

---

⁸⁰ EMK art. 46

er en revisjon av ILO-107 som var ratifisert av 27 stater. ILO-konvensjon nr. 169 ble ratifisert av Norge 20. juni 1990. Norge var den første staten som ratifiserte konvensjonen.⁸¹

Hovedmålsettingen til ILO-169 er å legge forholdene til rette for å hindre at urfolk fortsatt skal bli utsatt for grov diskriminering.⁸² Urfolk skal ha rett til å bevare og videreutvikle sin livsform og sin kultur på deres egne premisser. Samtidig pålegger ILO-169 myndighetene en plikt til aktivt å støtte dette arbeidet. Dette er et viktig instrument for urfolks rettigheter. Det er fastlagt av Høyesterett at ILO-konvensjon nr. 169 er gjeldende i hele Norge og ikke kun i de områdene samer tradisjonelt har holdt til.⁸³ Uttalelsene var ikke avgjørende for den konkrete saken og er følgelig et obiter dictum. Det er imidlertid liten grunn til å rette kritikk mot uttalelsen ettersom det ikke foreligger noen begrensning i ratifiseringen av konvensjonen. Det klare utgangspunkt er at konvensjoner gjelder i hele landet dersom ikke annet er bestemt.

Norge har gjennom ratifisering påtatt seg forpliktelser direkte overfor samene som er i Norge. Ratifiseringen av ILO-konvensjon nr. 169 har etablert en folkerettslig forpliktelse for Norge til å oppfylle konvensjonens bestemmelser og til å bringe norsk rett i samsvar med konvensjonen ved eventuell motstrid.⁸⁴ Konvensjonen for Norges del gjelder den samiske befolkning som regnes som landets urfolk.

ILO-169 er delvis inkorporert gjennom finnmarksloven gjennom § 3 som lyder:

«Loven gjelder med de begrensninger som følger av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Loven skal anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og minoriteter og bestemmelser i overenskomster med fremmede stater om fisket i grensevassdragene.»

ILO-konvensjonen nr. 169 får med denne bestemmelsen forrang for lovens bestemmelser ved motstrid. På finnmarkslovens område er konvensjonen gjeldende norsk rett. ILO-169 er fra 2021 også på samelovens område inkorporert til gjeldende norsk rett. Dette blir beskrevet mer under oppgavens pkt. 2.6 som behandler sameloven.

---

⁸¹ Skogvang, 2017, s. 119

⁸² Op.cit. s. 119.

⁸³ Rt-2001-769 s.790-791

⁸⁴ Skogvang, 2017, s. 120

Høyesterett har uttalt at konvensjonen ikke skal brukes til å «bygge ut finnmarksloven».⁸⁵ Høyesteretts uttalelser viser at den delvise inkorporeringen kun er gjeldende på finnmarkslovens bestemmelser. Høyesterett trekker videre, i avsnitt 76, frem at rettigheter ikke kan utledes direkte fra ILO-konvensjonen som også er presisert i Samelovens forarbeider.⁸⁶

Overordnet må norske domstoler ved tolkningen av ILO konvensjon nr. 169 ta utgangspunkt i den tolkningsmetoden som er angitt i Wienkonvensjonen av 1969 om traktatretten i artikkel 31 og 32.⁸⁷ ILO-konvensjonen må tolkes lojalt etter dens ordlyd og formål, og unntaksvis suppleres med dens forarbeider.⁸⁸

Selv om ILO-konvensjon nr. 169 ikke er inkorporert utover finnmarksloven og sameloven, er Norge fortsatt bundet gjennom sin ratifikasjon av loven.

ILO-konvensjonen nr. 169 har en rekke vernebestemmelser for urbefolkning. I det følgende vil et utvalg av sentrale bestemmelser knyttet til rettighetsvernet knyttet til språk, kultur og samfunn bli gjennomgått.

2.5.2 Artikkel 6 og 7

ILO-169 artikkel 6 forplikter staten til å rådføre seg med urfolk og opprette ordninger for at urfolket kan delta i beslutninger i saker som gjelder dem. Artikkel 6 nr. 1 litra a lyder følgende:

«consult the peoples concerned, through appropriate procedures and in particular through their representative institutions, whenever consideration is being given to legislative or administrative measures which may affect them directly»

Bestemmelsens ordlyd er i hovedsak rettet mot en gruppe mennesker, selv om ordlyden i utgangspunktet ikke stenger for at enkeltindivider også kan bli berørt av konsultasjonsplikten. Når bestemmelsen leses i sammenheng legges det likevel opp til at konsultasjonsplikten løses

---

⁸⁵ HR-2016-2030-A avsnitt 76

⁸⁶ Innst. O. nr. 80 (2004-2005), s. 36

⁸⁷ Rt-2008-1789 avsnitt 28

⁸⁸ Wienkonvensjon 1969 art. 31 og 32.

ved representative institusjoner. Det kan vanskelig tenkes situasjoner hvor det regnes som «appropriate procedures» at staten kontakter enkeltpersoner, dette kan imidlertid ut fra ordlyden ikke utelukkes.

Artikkel 6 har det praktiske formål at urfolk gis anledning til å uttale seg før staten tar en avgjørelse som senere kan være i strid med urfolks rettigheter. Det vil naturligvis være urfolket selv som har best kjennskap til sin kultur og lignende.

Etter artikkel 6 må det for det første foreligge en tilknytning mellom tiltaket som vurderes og vedkommende folk. For det andre må konsultasjonsprosedyren være egnet for å oppnå enighet. Og for det tredje skal det legges særlig vekt på konsultasjon med representative institusjoner.⁸⁹ Dette er også angitt i ILO-manualen.⁹⁰

Av ILO-manualen presiseres det også at hva som vil være representative institusjoner vil kunne variere betraktelig fra de ulike situasjonene.⁹¹ Det synes derfor ikke å kunne legges spesielt strenge rammer knyttet til hva som skal ansees for å være «their representative institutions». En slik forståelse har god støtte i reelle hensyn ettersom urfolk bør gis mulighet til å uttale seg om saker som angår dem, uansett om det er anlagt et offisielt representativt organ eller ikke. Den relevante begrensingen vil uansett angis av at konsultasjonen må bli gjennomført med «appropriate procedures». Prosedyren for konsultasjon i tråd med ILO-169 artikkel 6 blir beskrevet under bestemmelsens nr. 2. Konsultasjonen må bli gjort «in good faith», «appropriate to the circumstances» og «with the objective of achieving agreement or consent to the proposed measures». Dette vil bero på en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle.

ILO-169 artikkel 7 gir urfolk en deltagelsesrett i beslutningsprosesser som berører dem. Dette omfatter blant annet «the lands they occupy», deres «beliefs» og «their own economic». I tillegg til dette skal urfolk få deltagelse i «formulation, implementation and evaluation of plans and programmes for national and regional development which may affect them directly». Gjennom artikkel 7 skal urfolk få en rett til selv å prioritere og kontrollere sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling. Dette har nær sammenheng med

---

⁸⁹ Skogvang, 2017, s. 128

⁹⁰ ILO-manualen, 2003, s. 17

⁹¹ Op.cit. s. 17

konsultasjonsplikten som følger av artikkel 6. Både artikkel 6 og 7 gir uttrykk for retningslinjer for saksbehandling i saker som berører urfolk.⁹²

ILO har i klagesaken CUT v. Colombia tolket konsultasjonsbestemmelsen i lys av bestemmelsen om deltagelsesrett etter artikkel 7 med følgende:

«[t]he Convention does not cover merely the areas occupied by indigenous peoples, but also ‘the process of development as it affects their lives [...] and the lands that they occupy or otherwise use’ (Article 7, para. 1)»⁹³

Med denne tolkningen utvidet ILO virkeområdet som følger av den naturlige ordlyd i artikkel 6.⁹⁴ Det følger av Samerettsutvalget II at plikten til konsultasjon og deltagelsesretten gjelder ved:

«alle tiltak som kan få direkte betydning for en urfolksgruppe, herunder lovgivning, reguleringstiltak og beslutninger om arealplanlegging og områdevern, samt enkeltvedtak og andre enkeltstående beslutninger om ressursutnyttelse mv., jf. artikkel 6 (1) bokstav a) og artikkel 7 (1) siste punktum.»⁹⁵

ILO-169 artikkel 6 og 7 får med det samme rekkevidde. Konsultasjon og aktiv deltagelse er også en viktig del av vurderingen av om SP artikkel 27 er blitt krenket, som nevnt ovenfor.

En problemstilling som har dukket opp relatert til konsultasjonsplikten, er hvorvidt samene skulle blitt hørt ved innføringen av domstolsreformen i 2021. Ved denne domstolsreformen ble Porsanger kommune flyttet ut av indre-Finnmark sin rettskrets, som sognet til den tospråklige tingretten i Tana, til vest-Finnmark uten en samisk språklig tingrett. Forslaget ble utsendt på høring 2. mars 2020.⁹⁶ Sametinget sendte inn et hørings svar hvor de fremmet viktigheten av en domstol som har særlig vekt på rettsikkerheten til den samiske befolkningen

---

⁹² Skogvang, 2017, s. 130

⁹³ Ilolox: 161999COL169A para. 86

⁹⁴ NOU 2007: 13, s. 219

⁹⁵ Op.cit. s. 219

⁹⁶ Høringsbrev til NOU 2019: 17, regjeringens ref. 20/132

og håndhevelsen av samelovens § 3-2 om samisk språk i domstolene.⁹⁷ Sametinget påpekte også viktigheten av konsultasjonsplikten.

Like før behandlingen i Stortinget kom det frem at regjeringen hadde foretatt endringer slik at Porsanger kommune ikke lenger tilhørte indre Finnmark rettsdistrikt. Porsanger kommune har en stor andel samisk befolkning og det ble reagert kraftig fra både nestleder i Porsanger sameforening og professor Øyvind Ravna.⁹⁸ Ravna hevder også at denne endringen er omfattet av konsultasjonsplikten.⁹⁹

Ettersom det er en stor andel samisk befolkning i Porsanger kommune er det nærliggende å komme til at Sametinget eller Porsanger sameforening skulle blitt konsulert i saken etter ILO-169 artikkel 6. Det er tydelig fremmet av høringsuttalelsen til Sametinget at domstolsreformen kan få innvirkning på den samiske befolkningen. Selv om Sametinget har fått gitt sin uttalelse var det på dette tidspunktet ikke kjent at Porsanger kommune skulle flyttes ut av rettskretsen.

Det er på nytt nå fremmet forslag om omgjøring av domstolsreformen hvor Sametinget har inngitt en tydelig høringsuttalelse om at domstolsreformen bør omgjøres av hensyn til den samiske rettsikkerheten.¹⁰⁰

2.5.3 Artikkel 8

Norge er folkerettslig forpliktet gjennom ILO-169 artikkel 8 til å ta hensyn til og vektlegge samiske sedvaner og rettsoppfatninger. Det følger av ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 nr. 1 at det skal gis «due regard» til urfolks «customs or customary laws» ved anvendelse av nasjonal lov. Ordlyden «due regard» kan ikke tolkes som at urfolks sedvane gis forrang. Det kan heller ikke legges til grunn at nasjonal rett har forrang ved motstrid.

Samerettsutvalget II har uttalt om «due regard» i artikkel 8 at:

«Plikten til tilbørlig hensyntagen vil ikke nødvendigvis bare gjelde i tilfeller hvor den interne rettstilstanden er uklar, for eksempel fordi lovgivningen gir rom for

---

⁹⁷ Høringssvar til NOU 2019: 17, sametingets ref. 20/13957

⁹⁸ Ballovara mfl., 2020

⁹⁹ Op.cit.

¹⁰⁰ Høringssvar datert 26.04.2022

*ulike tolkninger, men også i tilfeller hvor rettstilstanden i utgangspunktet må anses som klar».*¹⁰¹

Sedvaner er en anerkjent rettskilde i norsk rett. Sedvaneretten har ikke et klart rettslig innhold, men vil i stor grad baseres på en samlet vurdering.¹⁰² Det vises til oppgavens gjennomgang av sedvane og sedvanerett ovenfor.

Ved at ILO-169 artikkel 8 nr. 1 fremmer at det skal legges vekt på «urfolks» sedvaner er det lagt føringer på at i den samlede vurderingen må tas hensyn til hva som er praktisert blant samisk befolkning og som ikke nødvendigvis er praksis ellers.

I dom inntatt i Rt. 2008 s. 1789 ble det dissens for tolkningen av artikkel 8. Flertallet la til grunn en norsk oversettelse av artikkelen for sin drøftelse, på lik linje som er gjort i tidligere rettspraksis.¹⁰³ Mindretallet trekker imidlertid ikke en skarp grense mellom de «sedvaner» som omfattes av nr. 1, og de «skikker» som omhandles i nr. 2.¹⁰⁴ Den originale engelske versjonen av ILO-169 artikkel 8 benytter det samme begrepet «customs» i nr.1 og nr. 2. Mindretallets tolkning av artikkel 8 er senere støttet i juridisk litteratur.¹⁰⁵

Begrepet «skikker» istedenfor «sedvaner» i artikkel 8 nr. 2 vil kunne føre til spørsmål om hva det skal legges vekt på ved en vurdering av rettighetene. Det er kommet en revidert, men uoffisiell, oversettelse av ILO-169 den 2. juni 2017. I denne har artikkel 8 blitt endret slik at det dreier seg om «sedvaner» i både nr. 1 og nr. 2.

Skogvang har tolket ILO-169 artikkel 8 som en avveiningsnorm, hvor samisk sedvane og sedvanerett skal avveies mot grunnleggende rettsprinsipper og norsk rett.¹⁰⁶ Høyesterett har benyttet bestemmelsen ved anvendelse av det tingsrettslige prinsippet alders tids bruk, der samiske sedvaner har blitt gjennomgått.¹⁰⁷ Disse dommene vil bli gjennomgått senere under oppgavens del 3.2.

---

¹⁰¹ NOU 2007:13 pkt. 5.6.4.1

¹⁰² Rt-2008-1789 avsnitt 48

¹⁰³ Op.cit. avsnitt 38

¹⁰⁴ Op.cit. avsnitt 57

¹⁰⁵ Skogvang, 2017, s.73

¹⁰⁶ Op.cit. s. 132

¹⁰⁷ Rt-2001-769, Rt-2001-1229 og HR-2016-2030-A

2.5.4 Artikkel 14

ILO-169 artikkel 14 omhandler urfolks rettigheter til eierrettigheter, besittelsesrettigheter og bruksrettigheter. Det skilles mellom eiendomsrettigheter i artikkel 14 nr. 1 første punktum og bruksrettigheter i annet punktum. Jeg skal derfor også ha en slik oppdeling i oppgaven.

Artikkel 14 nr.1 første punktum angir at «the rights of ownership and possession» skal anerkjennes for «the peoples concerned» for de landområder de «traditionally occupy».

Hva slags rett som må være anerkjent for at ILO-169 artikkel 14 nr. 1 første punktum skal ansees oppfylt må man vurdere ut av bestemmelsen. Ordlyden «the rights of ownership and possession» kan trekke i retning av at det er tale om flere rettigheter, som retten til eiendom og retten til besittelse. I norsk lovgivning vil en eiendomsrett også omfatte en besittelsesrett. At det kan være både retten til eiendom og retten til besittelse trekker i retning av at bestemmelsen gjelder flere eiendomsrettigheter.

Samerettsutvalget i utredelsen av ny samelov foretok en gjennomgang av gjeldende rett, herunder ILO-169 artikkel 14.¹⁰⁸ Det er ifølge Samerettsutvalget II ikke kun en enkelt eiendomsrett, men en sammenfatning av flere.¹⁰⁹ På grunn av eiendomsrettighetens flertallsform er det nærliggende at bestemmelsen omhandler en reell eiendomsrett som skal anerkjennes overfor vedkommende urfolk. Dersom det skulle være en formell eiendomsrett ville det være snakk om en enkelt rettighet, som kun anerkjennes med grunnbokshjemmel.¹¹⁰

Rettighetssubjektet følger av ordlyden og omfatter «the peoples concerned». Etter en naturlig språklig forståelse kan ordlyden trekke i retning av både individuelle og kollektive rettigheter. Flertallsbetegnelsen kan både knytte seg til at det må være mennesker i flertall som har rettigheter eller knytte seg til flere enkeltindivider som har rettigheter. Etter dom inntatt i Rt. 2001 s. 1229 (Svartskog), hvor en gruppe mennesker ble innrømmet eiendomsrett, er det fastlagt at det foreligger kollektive rettigheter etter artikkel 14.¹¹¹ Dette avgrenser imidlertid ikke individuelle rettigheter.

---

¹⁰⁸ NOU 2007:13, s. 227 flg.

¹⁰⁹ Op.cit. s. 233

¹¹⁰ Skogvang, 2017, s. 139

¹¹¹ Dommen behandles nedenfor under punkt 3.2.2.

Samerettsutvalget II har uttalt at det avgjørende for hvem som har rettigheter etter artikkel 14 er basert på den «bruken som faktisk er utøvd i vedkommende område.»¹¹² Etter forarbeidene blir det ikke vektlagt hvem som er rettighetssubjektet ettersom ordlyden kan synes å omfatte både individuelle og kollektive rettigheter. Av forarbeidene synes det derfor som at det kan foreligge individuelle rettigheter dersom de øvrige vilkårene er oppfylt. Dette er imidlertid ikke rettskraftig avgjort, men synes å ha god støtte i formålet til konvensjonen.

Områdene urfolk kan få anerkjent eiendomsrett etter ordlyden «traditionally occupy» er de landområdene urfolket tradisjonelt vil ha benyttet seg av og bebodd. Samerettsutvalget II mener det må være tale om en bruk som er eksklusiv eller dominerende i forhold til andres bruk.¹¹³ Høyesterett trekker i Stjernøya-saken opp at denne eksklusiviteten omfatter både det å bo og utnytte et område, og at andres bruksrett der ikke fjerner en eventuell eiendomsrett med mindre de også både bor og utnytter området.¹¹⁴

Etter mitt syn synes spesifiseringen av vilkåret av Samerettsutvalget II og Høyesterett å være forsvarlig og i tråd med hensynene bak konvensjonen. Dersom det skulle blitt lagt til grunn en direkte tolkning av «traditionally occupy», med «tradisjonelt lever» ville dette begrepet kunne omfatte alle nordområdene, og ikke gi noen avgrensning på det faktiske forhold.

Bruksretten følger av artikkel 14 nr. 1 annet punktum med ordlyden «the right of the peoples concerned to use lands not exclusively occupied by them, but to which they have traditionally had access for their subsistence and traditional activities». En naturlig språklig forståelse av bruksretten er retten vedkommende folk har til å bruke landområder de tradisjonelt har benyttet, som ikke kun benyttes av dem. Dette vil for eksempel kunne være viddeområder som benyttes av lokalbefolkning til multesanking, men som samene kan ha en bruksrett på for den tradisjonelle virksomheten reindrift. Da vil ikke reindriftsutøverne være de eneste som benytter seg av området. For en slik bruksrett vil det ikke være samme krav om eksklusivitet som det kreves for eiendomsrett i artikkel 14 nr. 1 første punktum. Bruksretten gir rett til den bruk som har vært utøvet.¹¹⁵ Dersom det er snakk om en rett til å bruke området som flyttevei,

---

¹¹² NOU 2007:13, s. 229

¹¹³ NOU 2007: 13, pkt. 5.6.5.4

¹¹⁴ HR-2016-2030-A avsnitt 82.

¹¹⁵ Skogvang, 2017, s. 143

vil det være det man har rett til. En rett til flyttevei innebærer ikke at man får rettigheter til fri naturutnyttelse for andre ting.

Rettighetssubjektet til ILO-169 artikkel 14 nr. 1 blir bestemt av brukens omfang og forhold, dersom bruken er benyttet av en gruppe i fellesskap vil det tale for en kollektiv rettighet. Om det derimot er en begrenset bruk der det kun er enkeltpersoner som benytter seg av bruken vil det tale for en individuell rettighet.¹¹⁶ At rettighetssubjektet er bestemt av bruken gir i tillegg en begrensning når det kommer til geografisk område for rettighetssubjekt. Dette kan man se i Svartskogen-dommen der det kun var beboerne i Manndalen som var rettighetssubjekt.¹¹⁷ Samer bosatt utenfor Manndalen vil ikke kunne påberope seg eiendomsrett til Svartskogen. Det må foretas en helhetsvurdering av brukens omfang og forhold for å definere rettighetssubjektet i rettigheter som følger ILO-169 artikkel 14. nr. 1.

2.5.5 Håndhevelse av ILO-169

Det ble etablert et rapport- og klagesystem på grunnlag av den første ILO-traktaten fra 1919.¹¹⁸ I tillegg til dette følger det en plikt til å gi en årlig rapport til organisasjonen om hvilke tiltak de har gjort med iverksettelse av ILO-konvensjoner gjennom artikkel 22.

Brudd på ILO-konvensjoner kan påklages, men kun av medlemstater, en arbeidstaker, eller en arbeidsgiverorganisasjon, jf. Artikkel 24 og 26 flg. Individuer og urfolksgrupper har ikke selvstendig klageadgang ettersom ILO er en arbeidsrettsorganisasjon.¹¹⁹

Brudd på konvensjonens artikler kan også håndheves gjennom søksmål for nasjonale domstoler. Det følger av det dualistiske prinsipp at nasjonal rett kommer over folkerett dersom loven ikke sier noe annet og konvensjonen ikke er gitt forrang. ILO-konvensjonen er kun delvis inkorporert i finnmarksloven og sameloven og vil ha forrang over bestemmelsene i disse lovene, men ikke generelt over nasjonal lovgivning. Dette vil da kun ha betydning ved en vurdering hos domstolene.

Folkerettsgruppen kom frem til at ILO-169 artikkel 12 første punktum pålegger konvensjonsstatene å tillate at urfolk kan gå til søksmål ved nasjonale domstoler for å prøve

---

¹¹⁶ Op.cit. s. 144

¹¹⁷ Rt-2001-1229

¹¹⁸ Skogvang, 2017, s. 156

¹¹⁹ Op.cit.

spørsmål om brudd på konvensjonsbestemmelser.¹²⁰ Dette betyr at urfolk ikke behøver å reise sak for internasjonale domstoler som ikke har myndighet over det enkelte vedtaket, men direkte hos den dømmende makt i staten det mulige bruddet er begått.

2.6 Sameloven

Samelovens formål er å legge til for at Norges samiske befolkning skal kunne sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.¹²¹ Sameloven består av allmenne bestemmelser, bestemmelser som omhandler Sametinget, samisk språk og hva som er gjenstand for konsultasjon.

Samelovens § 15 og kapittel 3 omtales ofte som «språkloven», dette fordi bestemmelsene bygger på det syn at samisk og norsk er to likeverdige språk, jf. Lovens § 1-5. Samisk ble lovfestet som et av Norges offisielle språk gjennom sameloven § 1-5. Norge har dermed to offisielle språk.¹²²

Samelovens kapittel 3 gir konkrete bestemmelser på hvordan rettigheter den samiske befolkningen kan ha når det kommer til bruk, bevaring og videre utvikling. Det følger av forarbeidene til sameloven at formålet med kapittel 3 i sameloven er «å høyne det samiske språkets offisielle status i Norge for å unngå ytterligere nedtoning av samisk identitet.»¹²³

Språklovens bestemmelser sikrer en viktig del av samisk kultur. Det var det samiske språket som ble hardest rammet av de samiske rettighetene under fornorskningspolitikken. Store deler bestod av å fjerne det samiske språket slik at den samiske befolkningen raskest mulig skulle integreres i det norske samfunnet. Dette fikk den konsekvens at en stor del av den samiske befolkning i dag ikke har lært språket. Språkloven har av den grunn en særlig viktig rolle for å kunne bygge opp bruken av samisk språk.

Konsultasjonsplikten for fylke og kommune ble tatt inn i samelovens kapittel 4 den 1. juli 2021.¹²⁴ Det har siden utredningen til Samerettsutvalget II vært en debatt om en slik

---

¹²⁰ NOU 1997: 4, pkt. 3.3.8

¹²¹ Sameloven § 1-1

¹²² Skogvang, 2017, s. 215

¹²³ NOU 1985: 14, s. 19

¹²⁴ Lovendring av 1. juli 2021 ved LOV-2021-06-11-76

konsultasjonsplikt skulle pålegges andre enn staten.¹²⁵ Konsultasjonsplikten gjelder regjeringen og de som utøver myndighet på vegne av staten.¹²⁶ Stortinget er ikke omfattet av denne konsultasjonsplikten, men de er forpliktet gjennom ILO-169 artikkel 6 og 7, som nevnt ovenfor.

Sameloven fikk gjennom lovendringen i 2021 også en delvis inkorporering av ILO-konvensjonen i § 1-1 annet ledd med følgende «Loven gjelder med de begrensninger som følger av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Loven skal anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og minoriteter.»

Formuleringen «med de begrensninger» gir ILO-konvensjonen en forrang dersom det foreligger motstrid med sameloven. For det tilfellet at ILO-169 har en bestemmelse som ikke har et tilsvarende vern i sameloven vil ikke ILO-169 gi sameloven utvidende kraft. Dersom sameloven ikke gir det samme vernet som ILO-169 etter samelovens bestemmelser betyr det ikke at man kan gi loven en utvidende betydning. Da ville man gått over i lovgivers kompetanseområde.

3 Den dømmende makt

Jeg skal i dette kapitlet gjennomgå hvordan retten til språk, kultur og samfunn blir ivaretatt ved den dømmende makt. Med hovedfokus på Høyesterett som landets øverste domstol og som dømmer i siste instans.¹²⁷

Høyesteretts oppgave er blant annet å sørge for rettsavklaring der rettsstilstanden er uklar. Det foreligger også et ansvar for rettsutvikling når det oppstår samfunnsproblemer, denne rettsutviklingen skjer imidlertid innenfor lovens rammer.

At statens myndigheter er pålagt å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv følger av Grunnloven § 108. For domstolene innebærer dette hovedsakelig to aspekter. For det første avhenger domstolene av

---

¹²⁵ NOU 2007:13

¹²⁶ Sameloven § 4-3

¹²⁷ Grunnloven § 88

tilstrekkelig kjennskap til samisk kultur. Dette skal i prinsippet kunne løses ved fremleggelse av informasjon og vitner under hovedforhandling, men grunnet språkbarrierer vil dette potensielt bli en vanskelig øvelse. For det andre avhenger vernet av den samiske folkegruppe at domstolene tar hensyn til lovgivningen som gir det særskilte vernet.

Oppgaven vil kun ta opp utvalgte Høyesterettsdommer. Det er kun Høyesterett som har rettsdogmerende kraft og underrettspraksis vil følgelig ikke bli behandlet. Ettersom retten til samisk språk, kultur og samfunn i hovedsak gjør seg gjeldende i sivile saker, er det dommer innenfor dette som vil bli behandlet i oppgaven. Grunnet oppgavens omfang og struktur blir det ikke foretatt en uttømmende gjennomgang av all rettspraksis knyttet til samisk vernelovgivning.

3.1 Samisk språk og kultur i domstolene

Språk og kultur er en stor del av menneskets identitet. Særlig språket er viktig i behandling i retten. Som nevnt ovenfor i oppgaven er samisk og norsk, etter innføringen av samelovens kapittel 3, likestilte språk i Norge. Det er likevel gitt særbestemmelser for å gi en utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet.¹²⁸ Den utvidede retten gjelder for domstoler med embetskrets som helt eller delvis omfattes av det samiske forvaltningsområdet.¹²⁹ Særbestemmelsene skal sikre den samiske rettsikkerhet ved at misforståelser på grunn av språkforskjeller søkes unngått.¹³⁰

Et viktig prinsipp i norsk rett er muntlighetsprinsippet. Hovedforhandling skal føres muntlig.¹³¹ Hvordan muntlighetsprinsippet stiller seg for den samiske befolkning skal videre vurderes.

Gjennomgangen ovenfor i oppgavens del 2 viser til den rettslige forpliktelsen til å ivareta samisk språk, kultur og samfunn. Statens forpliktelser gjelder også den dømmende makt ved domstolene. Plikten får gjennom sameloven § 3-4 en særlig betydning for domstolene i det

---

¹²⁸ Domstoloven § 136a og sameloven § 3-4

¹²⁹ Sameloven § 3-4 første ledd første punktum

¹³⁰ Rapport fra arbeidsgruppe, 2011, s. 17

¹³¹ Tvisteloven § 9-9 første ledd, jf. § 9-14

samiske forvaltningsområdet. Øyvind Ravna mener denne forpliktelsen også bør gjelde domstoler som har embetsområder med en viss samisk befolkning.¹³²

Domstolkommisjonen la i 1999 til grunn at daværende Grunnloven § 110a (nåværende § 108) stilte et ansvar for myndighetene til å ivareta hensynet til samefolkets språk, kultur og samfunn ved organisering av domstolene.¹³³ Dette ble undersøkt nærmere og fulgt opp med etablering av Indre Finnmark tingrett (Sis-Finnmárkku diggegoddi) i 2004.¹³⁴ Indre Finnmark tingrett fikk et spesielt ansvar for å ivareta de samiske rettighetene som følger av Grunnloven § 108.

Det er i en undersøkelse av samene i rettssystemet vurdert at det kan oppstå språklige og kulturelle barrierer i samhandlingen mellom samisk befolkning og domstolene.¹³⁵ Det fremgår av undersøkelsen, vedrørende dommernes opplevelse av de kulturelle barrierene, at samiske brukere sjelden tilstår, at de er fåmælt og har en indirekte væremåte i retten.¹³⁶ Dette viser dommernes synspunkt og fremmer hva barrieren består av. Undersøkelsen tar også for seg de samiske brukernes opplevelse ved rettssystemet. Der fremgår det at det å forholde seg til to språk og to kulturer gjør det vanskelig å være sikre på at de blir forstått.¹³⁷ De får i tillegg til dette et større ansvar ved at de ofte blir satt i en sakkyndig forklarerrolle.¹³⁸ Dette på grunn av at det ikke foreligger så mange nedskrevne kilder for samisk sedvane og sedvanerett, som beskrevet ovenfor i oppgaven. En samisk persons rolle blir større når vedkommende skal få behandlet en samisk sak i retten, dersom vedkommende i større grad må redegjøre for de tradisjoner som foreligger.

Samisk og norsk språkkultur er ganske ulik, selv om de er to kulturer som lever tett på hverandre. Et eksempel på dette er at samisk ikke er et like muntlig uttalt språk, det er ofte meningen bak det som blir sagt er underforstått og blir uttrykt med blick, følelser og

---

¹³² Ravna, 2009 s. 211, også henvist til i Rapport fr arbeidsgruppe, 2011, s. 21.

¹³³ NOU 1999: 19, s. 20 og 109

¹³⁴ St.meld. nr. 23 (2000–2001) Førsteinstansdomstolene i fremtiden, tilråding fra Justis- og politidepartementet av 12. januar 2001, godkjent i statsråd samme dag.

¹³⁵ Brenna, 2005, kap. 7.3 og 7.4.

¹³⁶ Op.cit. s. 216 pkt. 7.4.6.2 og 7.4.6.3

¹³⁷ Op.cit. pkt. 7.4.8.2

¹³⁸ Op.cit. pkt. 7.4.8.4

ansiktsuttrykk.¹³⁹ Det er et kjent uttrykk i norsk språkkultur at «den som tier, samtykker». For det samiske er det motsatt, «den som tier, samtykker ikke». Dette er forhold som må bli tatt hensyn til når samiske parter er involvert i en sak for domstolene. Plikten til å ivareta samiske språk, kultur og samfunn betyr også at det skal bli tatt hensyn til ved gjennomføring i domstolene.

3.2 Høyesteretts rettskildebruk i sameretten med fokus på vernelovgivningen

Det skal i det følgende foretas en gjennomgang av rettskildebruken til Høyesterett. Formålet er å få frem i hvilken grad Høyesterett tar stilling til det særskilte vernet som er gitt til den samiske befolkningen. Grunnet oppgavens omfang vil kun enkelte dommer bli behandlet.

Ved gjennomgangen ovenfor har den ulike vernelovgivningen hovedsakelig blitt holdt adskilt. I dette kapittelet vil rettsgrunnlagene bli behandlet mer enhetlig ettersom dommene i noe varierende grad benytter seg av de ulike rettsgrunnlagene i vernelovgivningen.

Det skal først tas en gjennomgang av Rt. 2001 s. 769 (Selbu), Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen), HR-2016-2030-A (Stjernøya) og HR-2018-456-P (Nesseby). Dommene knytter seg hovedsakelig til rettigheter knyttet til fast eiendom, herunder eiendomsrett, bruksrett og forvaltningsrett. Dommene er valgt ut ettersom de i stor grad bygger på lignende resonnementer. Formålet med gjennomgangen er å fremstille utviklingen i høyesterettspraksis knyttet til vernet som gis til den samiske befolkningen, herunder hvordan Høyesterett anvender vernelovgivningen gjennomgått ovenfor.

Det skal deretter tas en gjennomgang av HR-2021-1975-S (Fosen). Dommen gjennomgås ettersom det er den siste dommen avsagt av Høyesterett knyttet til vernelovgivningen for den samiske befolkning.

---

¹³⁹ Hætta, 2012

3.2.1 Rt. 2001 s. 769 Selbu

I dom inntatt i Rt. 2001 s. 769, Selbu, behandlet Høyesterett et spørsmål om Essand og Riast/hylling reinbeitedistrikter hadde beiterett for rein i private utmarksområder. Dommen er avsagt under dissens 9-6. Dissensen vil kommenteres nærmere nedenfor.

Dommen er i hovedsak løst på den ulovfestede regelen om alders tids bruk. Mer presist sagt er det reindriftsretten som har alders tids bruk som rettsgrunnlag, som også er nærmere regulert i reindriftsloven.¹⁴⁰ Førstvoterende er dommer Matningsdal mens annenvoterende for mindretallet er dommer Rieber-Mohn. Dette bemerkes ettersom dom inntatt i Rt. 1997 s.1608 (Aursund) er avsagt med dommer Rieber-Mohn som førstvoterende for flertallet, mens dommer Matningsdal var eneste dissenterende dommer i saken. Aursund omhandlet også samers rettigheter med utgangspunkt i alders tids bruk. Sentralt ved Aursund-dommen var uttalelsene om rekkevidden av alders tids bruk. Førstvoterende skriver følgende:

«Jeg finner ikke [...] at reindriftens egenart, reinens natur og næringsvandring og topografiens betydning kan føre til at det her må stilles vesentlig lempeligere krav til rettserverv ved alders tids bruk enn ellers i tingsretten»¹⁴¹

Dette kan det synes som at Høyesterett har fraveket i Selbu-dommen. Ved gjennomgangen av rettsgrunnlaget alders tids bruk siterer Høyesterett juridisk litteratur hvor det vesentlige som bemerkes er at det må tas hensyn til «rettighetens art».¹⁴² Det fremheves da særlig at vilkårene må «tilpasses samenes og reinens bruk av området», samt legge vekt på at samene har hatt en «nomadisk livsform».¹⁴³ Det kan derfor virke som om rekkevidden av alders tids bruk blir noe utvidet sammenlignet med Aursund-dommen.

Ved vurderingen av alders tids bruk uttalte Høyesterett at man står overfor et særlig metodespørsmål ettersom det ikke forelå et sterkt behov for reindriftssamene å ta skriftspråket i bruk. Det vises til at reindriftssamene hadde muntlige overleveringer og at samene som et

---

¹⁴⁰ Gjeldende lov da Selbu ble avsagt var LOV-178-06-09-49. Denne er erstattet av LOV-2007-06-15-40. Reindriftslovens regler er imidlertid mindre viktig for oppgaven ettersom fokuset vil ligge på det ulovfestede prinsippet om alders tids bruk.

¹⁴¹ Rt-1997-1608 s. 1618

¹⁴² Rt-2001-769 s. 790

¹⁴³ Op.cit. s. 790

nomadisk folk stort sett har brukt organiske materialer.¹⁴⁴ Det å finne tilbake til muntlige avtaler flere tiår tilbake i tid og finne spor av reindriftssamenes nomadiske bosettingsområder som er lagd av materialer som forrårner gjør det vanskelig å vise til fysiske spor av reindriften.

Videre fremmer Høyesterett at det må utvises forsiktighet med å trekke slutninger dersom det mangler konkrete bevis på samenes bruk og tilstedeværelse i et område. Det vises til de språklige og kulturelle forskjellene mellom nordmenn og samer, hvordan dette kan føre til misforståelser og at disse forholdene må bli hensyntatt vurderingen.¹⁴⁵ Høyesterett presiserer med dette vurderingsmomenter for regelen om alders tids bruk for reindriften.

I dommen slår Høyesterett fast at Grunnloven § 110a (nå § 108) og ILO-konvensjon nr. 169 innebærer et krav om rettsbeskyttelse av den samiske reindrift. De fremmer også at SP artikkel 27 innebærer en forpliktelse til å beskytte den samiske kultur i Norge, med dette også det materielle grunnlaget som reindriften faller inn under.¹⁴⁶

I Selbu påpeker Høyesterett at SP og ILO-konvensjon artikkel 14 gir krav om rettsbeskyttelse, men legger til grunn at de norske rettsregler om alders tids bruk, med en tilpasning som må gjøres for reindriften, er tilstrekkelig for å avklare spørsmålet om beiterett.¹⁴⁷

Valget fra Høyesterett om å benytte alders tids bruk kan tenkes å springe ut av presumpsjonsprinsippet. Altså at det presumeres at reglene i reindriftsloven og den ulovfestede regelen om alders tids bruk er i tråd med ILO-konvensjonene og SP. Det er heller ikke utenkelig at Høyesterett ikke har foretatt en mer omfattende drøftelse av verneavgivningen ettersom det ble gitt medhold ved å benytte norske rettsregler.

Flertallet benytter seg ikke direkte av Grunnloven § 108, SP og ILO-konvensjonen, men legger drøftelsen av beiterett på den ulovfestede regelen om alders tids bruk. Når det sees på den konkrete argumentasjonen foretatt av førstvoterende kan det fremstå som at hensynene bak verneavgivningen får innvirkning på den konkrete vurderingen som foretas. Dette i den

---

¹⁴⁴ Op.cit. s. 793

¹⁴⁵ Op.cit. s. 794

¹⁴⁶ Op.cit. s. 786

¹⁴⁷ Op.cit. s. 792

grad vilkårene om alders tids bruk blir tilpasset reindriftens språklige og kulturelle forskjeller som gjør det vanskelig å bevise samenes tilstedeværelse i tvisteområdet.

I Selbu virker det som Høyesterett lempet på kravene om alders tids bruk. Det kan tenkes at Høyesterett foretar en oppmykning av grensene for den ulovfestede regelen ved å indirekte ta hensyn til verneavgivningen etter Grunnloven, SP og ILO-konvensjonen. Høyesterett synes å være tilbakeholdende med å benytte seg direkte av lovgivningen som beskytter retten til det samiske språk, kultur og samfunn. Som nevnt er dette trolig grunnet at saken førte frem på annet rettsgrunnlag.

Ved bruken av alders tids bruk får Høyesterett muligheten til å spesifisere at det skal tas særlig stilling til rettighetens art. Det tas følgelig hensyn til det særegne ved den samiske reindriften. Det medfører også at rekkevidden av rettsregelen er angitt snevert, utelukkende for beiterett i reindriften. Dersom Høyesterett hadde avgjort saken på bakgrunn av den vide verneavgivningen ville rekkevidden potensielt blitt mer omfattende. Slik som gjennomgått i oppgavens kapittel 2 er disse reglene utarbeidet svært vidt. Dersom det hadde blitt gjort forsøk av å fastsette rekkevidden av disse reglene ville det fort kunne fått virkning ut over reindriften og den konkrete saken.

På generelt grunnlag synes det å være fornuftig at Høyesterett foretar vurderinger som i liten grad får virkning på andre type saker enn den som blir behandlet. Typisk vil det kunne slå feil i situasjoner hvor Høyesterett kommer med påstander eller tolkninger i obiter dictum uten noen nærmere drøftelse eller vurdering. I slike tilfeller vil ofte ikke vurderingen av virkningene være tilstrekkelig gjennomgått. Likevel var Selbu avsagt i plenum og var en god anledning til å kunne foreta vurderinger av rekkevidden til SP og ILO-169. Ettersom Høyesterett kom til at det var ervervet bruksrettighet etter reglene om alders tids bruk ville det vært unødvendig å foreta en vurdering av øvrig lovregler. Behandlingen til Høyesterett fremstår derfor som forsvarlig og i tråd med god metode.

Mindretallet er i utgangspunktet enig med redegjørelsen av terskelen for alders tids bruk som blir fastlagt av førstvoterende. Annenvoterende mener imidlertid at terskelen må være noe strengere. Uttalelsene er svært spesifisert til reindriften, der det påpekes at det må kunne vises til en viss gjentagende bruk av et område i et visst mønster for å kunne erverve bruksrett.¹⁴⁸

---

¹⁴⁸ Rt-2001-769 s. 818

Overføringsverdien av dette til andre områder for samisk erverv etter alders tids bruk synes å være liten. Forskjellen mellom mindretallet og flertallet synes hovedsakelig å være at der førstvoterende utviser forsiktighet ved mangel på konkrete kilder på at samene har brukt et gitt område krever mindretallet klarere holdepunkter for et gitt mønster.

Etter dommen er det likevel enighet i flertallet og mindretallet om at det må legges særlig vekt på samisk kultur og nomadiske livsstil ved fastleggelsen av erverv etter alders tids bruk.

3.2.2 Rt. 2001 s. 1229 Svartskog

Dom inntatt i Rt. 2001 s. 1229, Svartskog, er avsagt kort tid etter Selbu og omhandler i likhet med Selbu rettighetserverv etter regelen om alders tids bruk for samer. Svartskog skiller seg derimot fra Selbu ved at det krav om eiendomsrett og ikke bruksrett. Dommen er avsagt i avdeling, uten dissens og med dommer Matningsdal som forfatter.

Dommen er det eneste eksempelet i norsk rett på at samer er gitt medhold i eiendomsrettsserverv etter reglene om alders tids bruk på samiske premisser.

I likhet med Selbu foretar ikke Høyesterett noen gjennomgang av det særlige vernet som er gitt etter Grunnloven eller de folkerettslige kildene. Høyesterett foretar innledningsvis i dommen en historisk gjennomgang av det aktuelle området. Av viktighet for oppgaven er spesielt bemerkelsen til førstvoterende at store deler av befolkningen i området ut over 1900-tallet er av samisk tilhørighet.¹⁴⁹ Etter partenes anførsler blir det ikke foretatt noen vurdering av det nærmere rettslige innholdet av alders tids bruk. Førstvoterende nøyer seg med å gjengi de grunnleggende vilkårene.¹⁵⁰

Denne fremgangsmåten er noe uvanlig. Ved å direkte foreta subsumsjonen har ikke Høyesterett redegjort for rammene av alders tids bruk for eiendomsserverv. Dette gjør det både komplisert for lignende fremtidige saker og svekker samtidig overføringsverdien av dommen. Det kommer likevel frem noen argumenter som det skal knyttes nærmere bemerkning til.

---

¹⁴⁹ Rt-2001-1229 s. 1231

¹⁵⁰ Op.cit. s. 1242

Høyesterett foretar en omfattende gjennomgang av de faktiske forholdene av den konkrete bruken som har funnet sted i Svartskogen og konkluderer med at det har vært en omfattende bruk siden 1879.¹⁵¹

Ved gjennomgangen god tro-kravet foretas det på lik linje med de øvrige vilkårene i alders tids bruk en konkret gjennomgang av de faktiske sidene i saken. Et viktig argument tas opp på side 1249 der Høyesterett skriver:

«Ved vurderingen må det også legges vekt på at en stor del av befolkningen på denne tiden, etter hva jeg må legge til grunn, behersket det norske språk dårlig. Og som fremhevet i Høyesteretts dom av 21. juni 2001 [Selbu], må det også tas hensyn til at det i kommunikasjon mellom nordmenn og samer kan oppstå misforståelser fordi språklige og kulturelle forskjeller kan medføre at man oppfatter hverandre på en uriktig måte.»

Dette kan tolkes på flere måter: 1. Samene er i god tro ettersom de ikke kan forstå og ikke noe mer enn dette (faktisk villfarelse). 2. Det gir en anvisning på at Høyesterett trekker inn inspirasjon fra ILO og SP. 3. dette viser at de norske rettsreglene er i tråd med Norges internasjonale forpliktelser overfor urfolksbefolkningen.

Videre legger Høyesterett også vekt på andre særlige eieformer innen samisk kultur. De bemerker at dersom samme vilkår skal stilles til den samiske befolkning som den norske vil dette medføre dårligere rettigheter enn for den norske befolkningen:

«Hadde en tilsvarende bruk vært utøvd av personer med annen bakgrunn, ville den ha avspeilt at de mente å eie området. Samene, som har utgjort den dominerende del av Manndalens befolkning, har derimot med sin kollektive ressursutnyttelse ikke samme tradisjon for å tenke på eiendomsrett. Likevel finnes det som påpekt en del eksempler på at de har anvendt formuleringer som gir en sterk indikasjon på en oppfatning om eiendomsrett. Skulle det hindre rettsserverv ved alders tids bruk at det finnes flest eksempler på at de har talt om bruksrett,

---

¹⁵¹ Op.cit. s. 1245

ville deres rådgighetsutøvelse, som i innhold tilsvarende utøvelse av eiendomsrett, bli satt i en ugunstig særstilling i forhold til befolkningen for øvrig.»¹⁵²

Selv om dommen gir lite generelle tolkningsforutsetninger for fremtidige saker er likevel viktige momenter tatt med. Dommen gir et eksempel på at det er mulighet for å erverve eiendomsrett ved alders tids bruk. Den viser også at det stilles lempeligere krav til god tro i de tilfeller hvor språk og kultur gir grunnlag for misforståelser. Dette er i utgangspunktet angitt generelt, men vil i realiteten ha størst betydning for den samiske befolkningen i Norge.

3.2.3 HR-2016-2030-A Stjernøya

I dom HR-2016-2030-A (Stjernøya) var spørsmålet om et reinbeitedistrikt og en reineierfamilie som i en årrekke hadde benyttet Stjernøya som sommerbeite hadde ervervet eiendomsrett til deler av øya. Stjernøya er under Finnmarkseiendommens (FeFo) eie- og forvaltningsrett. FeFo er et eier- og forvalterorgan som forvalter grunn og ressurser i Finnmark i samsvar med finnmarkslovens formål og bestemmelser.¹⁵³ Høyesterett kom enstemmig til at det ikke forelå grunnlag til eiendomsrett for reinbeitedistriktet og reineierfamilien.

I dommen foretar Høyesterett en vurdering av om parten oppfyller kravene for erverv etter alders tids bruk. Den ankede part mente lovgiver gjennom finnmarksloven og overføringen av eier- og forvaltningsrett til FeFo hadde satt strek over statens tidligere erklærte rett over øya. Dette mener Høyesterett er feil tolkning av finnmarksloven, da statens tidligere rettslige og faktiske disposisjoner over grunnen i Finnmark fortsatt må inngå i en vurdering eiendomserverv ved alders tids bruk.¹⁵⁴ Høyesterett legger med dette til grunn at statens disposisjoner forut for FeFos overtagelse av grunnen i Finnmark fortsatt er gjeldende momenter ved vurdering av områderettigheter.

I avsnitt 80 til 83 vurderte Høyesterett hvor terskelen for eiendomserverv gjennom alders tids bruk skulle være. Samerettsutvalget II har uttalt at eiendomserverv kan skje om bruken har

---

¹⁵² Op.cit. s. 1252

¹⁵³ Skogvang, 2017, s.243

¹⁵⁴ HR-2016-2030-A avsnitt 73

vært «tilnærmet eksklusiv» eller «dominerende» i forhold til andre gruppers bruk i området.¹⁵⁵

I avsnitt 85 kommer det frem at Høyesterett la til grunn de samme vurderingsgrunnlag som i de tidligere dommene, Selbu og Svartskog. Vurderingsgrunnlaget at alders tids bruk skal anvendes på samiske premisser, og at en slik anvendelse er i tråd med Norges internasjonale forpliktelser om å ta tilbørlig hensyn til urfolks sedvaner. I Stjernøya kom retten frem til at vilkårene ikke var oppfylt til tross for en vurdering på samiske premisser. Dette avviker ikke fra tidligere fastsatt terskel, men bekrefter heller det som er lagt til grunn i de tidligere dommene.

Tilfellet på Stjernøya var noe annerledes enn de tidligere dommene da det var under Finnmærkseiendommens eie og forvaltning. På Stjernøya hadde både staten utøvd eierråderett siden 1700-tallet og fastboende sjøsamer hadde gjennom flere hundre år hatt omfattende bruk av Stjernøya. På grunn av dette var ikke reindriftsamenes bruk av Stjernøya tilstrekkelig omfattende og dominerende til å tilkjenne eiendomsrett ved alders tids bruk.

Høyesterett trekker videre frem at det sentrale formålet med ILO-169 artikkel 14 er at det er den utøvde bruken til urfolket som skal anerkjennes og gis rettslig status.¹⁵⁶ Den utøvde rett er her bruken av området til reindrift. I dommen blir det ikke vurdert om parten har reindriftsrett (bruksrett) i området, da det ble avklart av Finnmarkskommisjonens rapport at bruksrett er ervervet med bakgrunn i alders tids bruk.¹⁵⁷

Det kan tenkes at det ville vært naturlig for Høyesterett å gå nærmere inn på ILO-169 og SP artikkel 27 for å se om det kunne gitt et bedre vern enn den internrettslige regelen om alders tids bruk. Antagelig ble ikke dette gjort fordi man presumerer at norsk lovgivning er i overensstemmelse med folkeretten. Både forpliktelsene etter SP artikkel 27 og ILO-169 vil også kunne være ivaretatt ved bruksrettigheter.

3.2.4 HR-2018-456-P Nesseby/Unjárga

Dom HR-2018-456-P, Nesseby, handler om et samisk bygdelags rett til å forvalte de fornybare ressursene i en betydelig del av Nesseby kommune. Det omtvistede

---

¹⁵⁵ NOU 2007:13, pkt. 5.6.5.4

¹⁵⁶ Op.cit. avsnitt 115

¹⁵⁷ Finnmarkskommisjonens rapport, 2012, s. 57

forvaltningsområdet var et område Nesseby bygdelag hadde ervervet omfattende bruksrettigheter i ved alders tids bruk. Dette var ikke omtvistet i saken.¹⁵⁸ Det var FeFo som hadde rett til å forvalte de fornybare naturressursene bruksrettighetene var knyttet til.

Dommen benytter seg, i likhet med Selbu-, Svartskog- og Stjernøya-dommen, av den ulovfestede regelen om alders tids bruk. Sakens tvistetema var om det samiske bygdelaget i tillegg til bruksrett hadde forvaltningsrett over området. Herunder retten til å forvalte ressurser som jakt, fiske og fangst.

Høyesterett foretok en gjennomgang av vurderingene til retten vedrørende rettserverv ved alders tids bruk fra Selbu-, Svartskog- og Stjernøya-dommene. Det blir i større utstrekning enn de tidligere dommer uttalt i klartekst at det skal legges vekt på samiske sedvaner og samenes rettsoppfatning. Dette er en bred vurdering som skal foretas på «samiske premisser».¹⁵⁹

Høyesterett foretar verken en innskrenkning eller en utvidelse av vurderingsmomentene og vektlegging ved ervervelse av bruksrettigheter ved alders tids bruk, sammenlignet med Selbu og Svartskog. Terskelen for alders tids bruk vedrørende den samiske befolkningen synes følgelig å i stor grad være bestemt.

Som gjennomgått ovenfor la Høyesterett i Svartskog-dommen til grunn at de som bodde i Manddalen hadde ervervet eiendomsrett i tillegg til bruksrett til tvisteområdet etter reglene om alders tids bruk. Det som skiller Nesseby og Svartskog er at det i Nesseby-saken er flere grupper som har benyttet seg av de fornybare ressursene i tvisteområdet. Det er ikke kun Nesseby bygdelag som har brukt området, men også reindrifsbefolkning og lokalbefolkning bosatt utenfor området.¹⁶⁰

En annen viktig forskjell er at det i Svartskog var et klart avgrenset område. Tvisteområdet i Nesseby-saken har ingen klar avgrensning i noen retning, noe som har hatt den virkning at det er flere grupper som har bruksrett i tvisteområdet på grunn av omfattende bruk.¹⁶¹ Høyesterett har i likhet med Stjernøya-dommen lagt vekt på både statens forvaltningshistorie og annen

---

¹⁵⁸ HR-2018-456-P avsnitt 1

¹⁵⁹ Op.cit. avsnitt 122-125 og 147

¹⁶⁰ Op.cit. avsnitt 150-152.

¹⁶¹ Op.cit. avsnitt 152.

befolkning sin bruk av tvisteområdet da de kom frem til at Nesseby bygdelag ikke innehar en forvaltningsrett.

Twistetemaet i Stjernøya var eiendomsrett. Dette er en større ervervsrett og mer inngripende enn det en forvaltningsrett over fornybare ressurser slik det dreide seg om i Nesseby. Det kan spekuleres om Nesseby bygdelag kunne fått forvaltningsrettigheter dersom området hadde vært klart avgrenset. Den vekt Høyesterett har lagt på andres omfattende bruk i området trekker imidlertid i retning av at bygdelaget likevel ikke ville fått medhold.

Nesseby-saken har vært med på å stadfeste de vurderinger som er lagt til grunn i tidligere rettspraksis angående ervervelse av rettigheter basert på alders tids bruk. Dette styrker samenes rettslige ståsted i fremtidige tvister om rettserverv. Det er i betydelig større grad en tidligere tydeliggjort de vilkårene som skal gjelde for fremtidige tvister.

Etter den konkrete drøftelsen av vilkårene til alders tids bruk finner Høyesterett at det ikke er ervervet forvaltningsmyndighet.¹⁶² I Selbu og Svartskog fant ikke Høyesterett grunn til å drøfte vernereglene etter folkeretten, trolig på bakgrunn av at kravet allerede var vunnet. Ettersom kravet etter alders tids bruk ikke førte frem i Nesseby-saken fremstår det derfor som naturlig at Høyesterett gikk videre til en drøftelse av om anerkjennelsen av bruksrettigheter og FeFos forvaltning av naturressursene er i samsvar med de folkerettslige bestemmelsene i SP og ILO-konvensjonen.

Høyesterett behandler SP kort ettersom de anser det klart at det ikke foreligger brudd på artikkel 27 i saken.¹⁶³ Dette bygger de på en uttalelse fra FNs menneskerettighetskomité om at det først foreligger en krenkelse dersom tiltaket innebærer en faktisk nektelse på retten til kulturutøvelse. Nesseby bygdelag har en anerkjent bruksrett til tvisteområdet og med dette er vilkåret for retten til kulturutøvelse intakt.

Høyesterett foretar imidlertid en omfattende gjennomgang av ILO-169. Høyesterett legger til grunn Stjernøya-dommens forståelse av artikkel 14 nr. 1 vilkår om «traditionally occupy». Der det ikke er et absolutt krav om eksklusiv bruk, slik som gjennomgått ovenfor i oppgaven.

---

¹⁶² Op.cit. avsnitt 154

¹⁶³ Op.cit. avsnitt 164

Bruken må være utøvd av befolkningsgruppen som gjør kravet gjeldende.¹⁶⁴ Her kan ikke reindriftens bruk tas hensyn til når det kommer til Nesseby bygdelag sitt krav om samenes rettigheter. Det kan heller ikke lokalbefolkningen ettersom disse gruppene ikke har gjort gjeldende krav om eiendomsrett. Rettighetene som følger av ILO-169 artikkel 14 blir ifølge Høyesterett ivaretatt med den bruksrettighet lokalbefolkningen har i området.¹⁶⁵

Etter ILO-169 artikkel 6 og 7 skal urfolk inkluderes i avgjørelser som berører dem. Det følger gjennom disse bestemmelsene en konsultasjonsplikt og rett til deltagelse.

Konsultasjonsplikten er i tillegg vedtatt i samelovens kapittel 4. Disse bestemmelsene er beskrevet ovenfor i oppgaven. Høyesterett har i avsnitt 194 uttalt følgende:

«Jeg ser det imidlertid slik at de kravene som følger av ILO-konvensjonen i denne sammenheng, er oppfylt ved den deltakelsen i beslutningsprosessen som det samiske folket er sikret gjennom reglene i finnmarksloven. Bestemmelsene i ILO-konvensjonen kan ikke forstås slik at det kreves at lokalbefolkningen innenfor ethvert geografisk område skal ha rett til å delta i beslutninger om den generelle forvaltningen av naturressursene innenfor dette området.»

Essensen er at Høyesterett i Nesseby-dommen mener kravene om konsultasjonsplikt og deltagelsesrett i ILO-169 er i overenstemmelse med finnmarksloven. At alle rettighetshavere i Finnmark alltid skal bli gitt rett til deltagelse i forvaltningen som utføres av FeFo vil ikke være praktisk gjennomførbart. Finnmarksloven § 18 sikrer deres rett ved at de skal bli gitt et forhåndsvarsel og mulighet til å uttale seg før FeFo treffer vedtak som kan ha rettslige eller faktiske konsekvenser for dem.¹⁶⁶

3.2.5 HR-2021-1975-S Fosen

I dom HR-2021-1975-S har Høyesterett vurdert om utbyggingen av vindkraftverk som ligger innenfor Fosen-reinbeitedistrikt krenker reindriftssamenes rett til kulturutøvelse etter SP artikkel 27. Høyesterett kom enstemmig til at statens vedtak om utbygging av vindkraftverk var i strid med urfolkets rettigheter til kulturutøvelse.

---

¹⁶⁴ Op.cit. avsnitt 170

¹⁶⁵ Op.cit. avsnitt 174

¹⁶⁶ Op.cit. avsnitt 195

Dommen er den siste avgjørelsen som handler om samiske rettigheter, avgjort av Høyesterett. Den er særlig viktig for å fastslå gjeldende rett knyttet til SP artikkel 27. Dommen er i tillegg til dette vurdert av Høyesterett i storkammer, noe som viser at saken er av særlig viktighet.

Høyesterett foretar i Fosen-dommen en vurdering av hvor terskelen for krenkelse av SP artikkel 27 foreligger.¹⁶⁷ Fosen-dommen bygger videre på Reinøya-dommen, som også hadde uttalelser om hvor terskelen for krenkelse av SP artikkel 27 skal settes.¹⁶⁸ Det er lagt til grunn i Reinøya-dommen, etter en gjennomgang av avgjørelser fra Menneskerettskomiteen, at «det skal en god del til før inngrep blir av en slik alvorlighetsgrad at artikkel 27 er krenket.»¹⁶⁹ Det blir ikke videre uttalt noe konkret om hvor terskelen skal ligge ettersom førstvoterende anså det som klart at terskelen ikke var nådd i den konkrete saken.

I Fosen-dommen har Høyesterett nyansert terskelen i større grad og kommet frem til at det vil foreligge en krenkelse av SP artikkel 27 der inngrepet fører til vesentlige negative konsekvenser for muligheten til kulturutøvelse. I avgjørelsen av om inngrepet vil ha slike vesentlige negative konsekvenser må det foretas en helhetsvurdering. Det må, i tråd med avgjørelser fra Menneskerettskomiteen, foretas en vurdering av den samlede effekten på tidligere og planlagte tiltak for å avgjøre om det foreligger krenkelse av artikkel 27.¹⁷⁰

For de tilfeller staten kan yte tilstrekkelige kompenserende tiltak vil det ikke foreligge brudd på SP artikkel 27. I Fosen-dommen forelå det imidlertid ikke tiltak som kunne sikre kulturutøvelsen for å unngå krenkelse av SP artikkel 27. Høyesterett kom frem til at erstatning for vinterfôring ikke kan ansees som et tilstrekkelig kompenserende tiltak. En slik ordning er ikke prøvd ut i Norge og det følger usikkerheter vedrørende dyrevelferden.¹⁷¹ Vinterfôring avviker også vesentlig fra en tradisjonell nomadisk reindrift.¹⁷² Selv der reindriften vil ha en tilpasningsplikt etter alminnelige ekspropriasjonsrettslige erstatningsprinsipper har

---

¹⁶⁷ HR-2021-1975-S avsnitt 111

¹⁶⁸ HR-2017-2247-A

¹⁶⁹ Op.cit. avsnitt 128

¹⁷⁰ HR-2021-1975-S avsnitt 119

¹⁷¹ Op.cit. avsnitt 149

¹⁷² Op.cit. avsnitt 149

Høyesterett sett at en slik ordning ikke vil ha betydning for om SP artikkel 27 er brutt da det uansett vil foreligge vesentlig negative konsekvenser for muligheten til kulturutøvelse.¹⁷³

Høyesterett har som vist lagt vesentlig vekt på den tradisjonelle reindriften, og følgelig kulturen til samene. Det ble ikke ansett som tilstrekkelig tiltak å kompensere reineierne og reineierne kunne heller ikke pålegges en tilpasningsplikt i tilstrekkelig grad slik at SP artikkel 27 ikke ble ansett å være brutt.

Det er som gjennomgått ovenfor heller ikke anledning til å foreta en interesseavveining ved vurderingen om det foreligger krenkelse av artikkel 27. Dette bemerkes også av høyesterett, førstvoterende synes å være noe mindre direkte i det det uttales at det «i utgangspunktet» ikke er anledning til å foreta en interesseavveining.¹⁷⁴ Dette må antas å være knyttet til at det kan gjøres unntak fra artikkel 27 i en krisesituasjon.¹⁷⁵ Dette betyr imidlertid ikke at det stenges for kompenserende tiltak, det forelå derimot ingen slike tiltak i Fosen-dommen.

Høyesterett har vist til hvordan forvaltningskjønn har blitt lagt til grunn i rettspraksis der forvaltningsvedtak bygger på prognoser over fremtidig utvikling. Dette for å vise til hvordan domstolsprøvingen kun er begrenset til om prognosene har vært forsvarlige på tidspunktet forvaltningsvedtaket ble fattet.¹⁷⁶ Dette er ikke tilfellet der det er SP artikkel 27 som vurderes. I Fosen-dommen har høyesterett uttalt at «[d]omstolene må da etter mitt syn vurdere virkningen av inngrepet basert på en selvstendig faktumbedømmelse og kan ikke begrense sin prøving til om forvaltningens prognoser var forsvarlige.»¹⁷⁷ Med dette gir følgelig SP artikkel 27 et videre vern enn øvrige forvaltningsvedtak avgjort på fremtidige prognoser. Denne uttalelsen vil få virkning for senere avgjørelser ved prøving av SP artikkel 27, og gi norske samer en sterkere posisjon i lignende saker.

Fosen er en prinsipielt viktig sak for den samiske rettssikkerhet. Professor Øyvind Ravna har belyst at det gjennom behandlingen av Fosen-saken var et spørsmål om «domstolene var i

---

¹⁷³ Op.cit. avsnitt 151

¹⁷⁴ Op.cit. avsnitt 124

¹⁷⁵ SP artikkel 4

¹⁷⁶ HR-2021-1975-S avsnitt 71.

¹⁷⁷ Op.cit. avsnitt 71.

stand til å gi den samiske siden en rettmessig og rettferdig behandling». ¹⁷⁸ Herunder om domstolene har tilstrekkelig kunnskap om samisk språk, kultur og samfunn, slik det også nevnes ovenfor i oppgavens aktualitetsdel. Dette ettersom det i årene 2016-2021 har vært en lang rekke av samiske tap i domstolene. En av disse er Stjernøya-dommen, som tidligere gjennomgått.

Fosen-dommen er den første saken om inngrep i Høyesterett der den samiske part har vunnet på grunnlag av menneskerettighetene. Vedtak om konsesjon og ekspropriasjon for vindparkene er gjennom Fosen-dommen ugyldige, noe som betyr at Fosen Vind ikke har tillatelse til å bygge eller drive vindpark i Fosen reinbeitedistrikt.

Dommen foretar en svært omstendelig gjennomgang av SP artikkel 27. Det som imidlertid er spesielt fremtredende i dommen er Høyesteretts vektlegging av bevis og innhenting av opplysninger om samisk kultur. Eksempelvis trekkes det frem at fôring av rein er uforenelig med den kulturen som har blitt og blir utøvet. Gjennomgangen til Høyesterett fremstår som forsvarlig og viser god metode ved vurderingen av de rettskildene som eksisterer.

Vurderingene er gjort med utstrakt bruk av internasjonale dommer vedrørende artikkel 27 og det kommer frem at vernet til urfolk står sterkt. Sistnevnte kan antas å være hensyn som vektlegges etter Grunnloven § 108. ¹⁷⁹

Fosen-saken fastslår terskelen for hva som ansees som et inngrep etter SP artikkel 27.

Dommen gir en realitet i at inngripende vedtak i reindriftsområder kan bli sett på som konvensjonsstridig. Dommen bekrefter det som følger av Menneskerettighetskomiteens praksis og illustrerer at det er svært viktig å ta hensyn til urfolk før det fattes inngripende vedtak.

Fosen-saken viser at det kan være hensiktsmessig å vurdere vedtak opp mot SP artikkel 27 før de får gjennomslag. I de tilfeller det er tvil om det foreligger krenkelse av artikkel 27 kan det være fornuftig å avvente godkjenning til det er endelig avklart.

---

¹⁷⁸ Ravna, 2022

¹⁷⁹ HR-2021-1975-S avsnitt 99

4 Avslutning

4.1 Oppsummering

Den lovgivende makt har lagt til rette for at rettssikkerheten til den samiske befolkning skal være ivaretatt. Som gjennomgått ovenfor, i oppgavens del om den lovgivende makt, foreligger det i dag flere lover og konvensjoner som tar sikte på å verne om samisk språk, kultur og samfunn i Norge. Disse er under stadig utvikling og senest i 2021 ble retten til konsultasjon lovfestet i samelovens kapittel 4. Lovendringen baserte seg i stor grad på vurderinger foretatt allerede i 2007. Det tok følgelig 14 år før konsultasjonsplikten ble lovfestet i sameloven. Det kan stilles spørsmål ved at lovendringen ikke har blitt vedtatt tidligere. Tiden det har tatt kan tyde på at samenes rett til konsultasjon ikke har vært prioritert av den lovgivende myndighet.

At finnmarksloven og sameloven skal «anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og minoriteter» gir en veiledning for at lovene skal tolkes i lys av både Grunnloven § 108, SP artikkel 27 og ILO-169. Etersom Norge har ratifisert SP og ILO-konvensjon nr. 169 vil også praksis fra internasjonale instanser være veiledende for Norge. En naturlig følge av presumsjonsprinsipper er en oppfordring til staten å endre nasjonal lovgivning så den er i tråd med utviklingen i folkeretten.

Det foreligger ikke mye rettslig avklaring av vernelovgivningen. Fremfor å vente på avklaring av domstolene kan det være praktisk å utarbeide retningslinjer eller forskrifter for å gjøre regelverket mer forståelig. Dersom retningslinjer utarbeides konkret for de gruppene som skal benytte dem, eksempelvis at det utarbeides egne retningslinjer for de enkelte departement, vil dette kunne gjøre regelverket mer tilgjengelig.

I kronikken til tidligere sametingspresident Keskitalo og nåværende sametingspresident Muotka, gis det uttrykk for at det oppleves som et stort sprik mellom vernelovgivningen og at rettighetene blir oppfylt og anerkjent.¹⁸⁰ Kronikken viser at det for enkelte samer oppleves som at myndighetene i for liten grad følger vernelovgivningen for de samiske rettighetene.

---

¹⁸⁰ Keskitalo og Muotka, 2021

For den dømmende makt fremstår det som at det har vært en stor utvikling de siste tiårene knyttet til vernet til samisk språk, kultur og samfunn. Høyesterett synes å indirekte legge mer vekt på hensynet som skal tas til samene, samtidig blir det foretatt fullstendige drøftelser om urfolksrettigheter etter de folkerettslige forpliktelsene i ILO-169 og SP artikkel 27. Tidligere har Høyesterett vært noe tilbakeholdene ved utprøvingen av slike internasjonale kilder, og muligens lagt mer vekt på presumsjonsprinsippet. Det virker som rettspraksis beveger seg i retning av å benytte de folkerettslige forpliktelsene som selvstendige rettsgrunnlag.

Dommene vedrørende alders tids bruk synes å legge mer vekt på den samiske kulturen og samfunn enn tidligere. Dette ved at samisk sedvane og sedvanerett har blitt et rettskildeprinsipp som det blir tatt hensyn til av domstolene. Høyesterett synes å ha utviklet en særlig retning for alders tids bruk på samiske premisser. Gjennom Høyesteretts vurderinger i sakene som er gjennomgått ovenfor synes det at terskelen for alders tids bruk på samiske premisser er grundig gjort rede for. De særegne trekkene som følger av samisk sedvane og sedvanerett blir i større grad vektlagt. Etter gjennomgangen må dette anees å være gjeldende rett på området for rettserverv ved alders tids bruk, både for bruksrettigheter og eiendomsrettigheter, for saker som berører den samiske dimensjon.

Det er nærliggende å anta at Høyesterett har utviklet en slik regel grunnet vernet som følger av Grunnloven § 108 og øvrig vernelovgivning. Høyesterett har imidlertid ikke begrunnet hvorfor retten anser at de særegne trekkene som følger av samisk sedvane og sedvanerett skal vektlegges.

Det kan tenkes at det ville foreligget brudd på SP og ILO-169 dersom Høyesterett ikke hadde utvidet regelverket om alders tids bruk for samisk befolkning. Om samisk sedvane og sedvanerett ikke hadde blitt tilbørlig hensyntatt ville samene kunne mistet sin bruksrett, og med det mistet grunnlaget for sin kulturutøvelse.

Gjennomgangen av rettspraksis viser at det har vært en utvikling i Høyesterett hvor det fremvises mer inngående kunnskap til samisk sedvane og sedvanerett enn tidligere. Den inngående kunnskapen styrker rettsikkerheten til den samiske befolkningen. Det er også i stor grad foretatt omfattende utredninger for å finne frem til hvilken praksis som har funnet sted i den samiske kulturen. Det fremstår som at det i senere tid er rettet mer fokus på den samiske sedvaneretten og hensynet til deres kultur sammenlignet med tidligere. Dette gir den ikke bare et sterkere vern for de samiske rettighetene, men også en sterkere tillitt til at rettssystemet

fungerer og er tilgjengelig for den samiske befolkning. Det foreligger imidlertid et fåtall av klargjørende dommer fra Høyesterett vedrørende de samiske rettighetene og det foreligger fortsatt usikkerhet knyttet til hvordan SP artikkel 27 og ILO-169 vil bli benyttet i fremtidige saker.

Fosen er den første dommen der samisk part har vunnet frem på grunnlag av SP artikkel 27. Fosen-dommen har satt terskelen for hva som utgjør et brudd på SP artikkel 27. Den viser hvordan fremtidige forvaltningsvedtak, som berører samiske interesser, må ta hensyn til disse under vurderingen. Dersom samiske interesser blir hensyntatt under vurderinger til fremtidige forvaltningsvedtak, i tillegg til benyttelse av konsultasjonsplikten som følger av ILO-169 artikkel 6, vil en kunne belyse saken før en eventuell avgjørelse blir tatt. Noen tiltak vil være irreversible fordi skaden allerede er skjedd.

Terskelen ble i Fosen satt til «vesentlig negative konsekvenser». Terskelen kan imidlertid ikke kun måles som en økonomisk størrelse eller ulempe. I Fosen-dommen forsøkte staten å kompensere med erstatning tilsvarende alminnelig ekspropriasjonsrett.¹⁸¹ Om det ytes kompensierende tiltak vil brudd på artikkel 27 kunne unngås. Tiltakene må likevel være knyttet til vernet som SP artikkel 27 gir, herunder vernet til å utøve sin kultur. Dersom et tiltak medfører at urfolket ikke lenger får utøve sin kultur eller i det minste ikke lengre kan utøve kulturen uten vesentlig ulempe vil det foreligge et brudd på artikkel 27. Terskelen er høy og synes å være i overenstemmelse med internasjonale avgjørelser vedrørende artikkel 27.

Slik situasjonen er i dag virker det ikke som det er gjort noen endringer i Fosen-området.¹⁸² Vindmølleparken er fortsatt på plass og det foreligger følgelig et fortsatt brudd på urfolksrettigheter. Det er statens oppgave å påse at de folkerettslige forpliktelsene blir ivaretatt. Når det nå har vist seg at SP artikkel 27 er brutt vil det følgelig være statens oppgave å innføre reparerende tiltak. Det er gått lang tid siden dommen falt og det er tilsynelatende foretatt lite i oppfølgingen av den ugyldige konsesjonen til Fosen Vindmøllepark.

Slik som nevnt i innledningen er en essensiell del ved maktfordelingsprinsippet at de ulike statsmaktene fører kontroll over hverandre. Etter Grunnloven § 88 er det Høyesterett som dømmer i siste instans. Fosen-dommen er følgelig rettskraftig avgjort og staten er forpliktet til

---

¹⁸¹ HR-2021-1975-S avsnitt 146-149

¹⁸² Ravna, 2022

å følge avgjørelsen. Det har liten virkning at Høyesterett har hatt en utvikling innen sameretten dersom dommene ikke følges opp av de øvrige statsmaktene.

Det er slik Øyvind Ravna påpeker at «statens myndigheter [må] ta grep i Fosen-saken; ikke bare for å reparere det pågående menneskerettsbruddet, men også for å vise at det i Norge ikke kan settes spørsmål ved maktfordelingsprinsippet og dets forankring i Grunnloven».¹⁸³

Fosen Vindmøllepark står nå uten gyldig vedtak på vindmølleparken som er innenfor Fosen-reinbeitedistrikt sitt område. Hvis de skal søke om ny konsesjon vil det igjen kunne bli et spørsmål om interesseavveining, som ikke er mulig når det kommer til en vurdering av brudd på SP artikkel 27. Dersom Vindmølleparken foretar forandringer som endrer rettsposisjonen, slik at Fosen Vindmøllepark sitt inngrep vil være under terskelen for brudd av SP artikkel 27, kan det være mulig å få godkjent en ny konsesjon.

4.2 Konklusjon

Slik gjennomgangen viser foreligger det et godt rammeverk for å ivareta samers rettsikkerhet i Norge. Det er imidlertid et fåtall av dommer som foretar inngående drøftelse av vernereglene og det er kun i senere tid at Høyesterett har tatt konkret stilling til eksempelvis SP artikkel 27.

Det er en tydelig positiv progresjon knyttet til samers rettsikkerhet. Progresjonen er ikke ensbetydende med at rettsikkerheten er på et tilfredsstillende nivå. Som det er gjennomgått i oppgaven kan det virke som at konsultasjonsplikten ikke i tilstrekkelig grad blir overholdt. I tillegg er det fremdeles ikke foretatt endringer knyttet til det vedvarende bruddet av SP artikkel 27 knyttet til Fosen-dommen.

Selv om det teoretiske grunnlaget for rettsikkerhet synes å være på plass er det fortsatt behov for oppfølging i praksis. Oppfølgingen bør søkes løst ved politiske kanaler, eventuelt kan mulige brudd bringes inn for internasjonale domstoler. I tillegg viser Fosen-dommen et rom for utvikling av konkrete retningslinjer som oppfordrer til å undersøke om det foreligger noen rettigheter som berører samiske parter før vedtak blir fattet. Slike undersøkelser er særlig gjeldende ved tingsrettslige spørsmål som eksempelvis ekspropriasjon av beiteområde.

---

¹⁸³ Op.cit.

En annen endring som bør bli gjort er å endre den offisielle oversettelsen av ILO-169 artikkel 8 annet ledd. Det er et steg i riktig retning at det har kommet en revidert uoffisiell oversettelse i 2017, men det gir ikke den samme bekreftelsen overfor den samiske befolkning som en revidering av den offisielle oversettelsen.

Samenes rettssikkerhet har vært i stor utvikling de siste årene. Lovverket har i stor grad lagt rammeverket klart for at det skal være et tilstrekkelig vern av samers rett til språk, kultur og samfunn. Senere praksis fra Høyesterett viser også en utvikling av vernet for retten til samisk språk, kultur og samfunn. Utvalget i Hjertespråk-utredningen har kommet med konkrete forslag for tiltak i domstolene som gjelder det samiske språk i Norge.¹⁸⁴ Forslagene viser at det fortsatt er en vei å gå for å sikre det samiske språk, og med det også sikre samenes rettssikkerhet ved behandling i domstolene. Domstolskommisjonen har gjort rede for hvilke hensyn som er gjeldende ved domstolenes organisering med tanke på den samiske dimensjonen.¹⁸⁵ Herunder er kompetanse om samiske forhold, vernetingsreglene og ivaretagelse av språkbruken under vurdering. Domstolskommisjonens utredning trekker ytterligere i retning av at det fortsatt er rom for utbedring av vernelovgivning og domstolenes organisering for å sikre den samiske rettssikkerhet.

---

¹⁸⁴ NOU 2016: 18, pkt. 14.9

¹⁸⁵ NOU 2019: 17, kap. 17

Referanseliste

Lover

Grunnloven	Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven).
Jordsalgsloven	Lov 22. mai 1902 nr. 7 om avhendelse av og bortforpaktning av statens jord i Finnmark (Jordsalgsloven)
Domstolloven	Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (Domstolloven)
Sameloven	Lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (Sameloven).
Menneskerettsloven	Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (Menneskerettsloven)
Finnmarksloven	Lov 17. juni 2005 nr. 85 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark (Finnmarksloven)
Tvisteloven	Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (Tvisteloven)
Reindriftsloven	Lov 01. juli 2007 nr. 40 om reindrift (Reindriftsloven)
Likestilling- og diskrimineringsloven	Lov 16. juni 2017 nr. 51 om likestilling og forbud mot diskriminering (Likestilling- og diskrimineringsloven)

Internasjonale konvensjoner

ILO-169	ILO-konvensjon nr. 169 av 27. juni 1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (ILO-konvensjon nr. 169)
SP	FNs internasjonale konvensjon av 23. mars 1976 om sivile og politiske rettigheter (Konvensjon om sivile og politiske rettigheter)
Protokoll til SP	FNs valgfrie protokoll til konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 23. mars 1976
Wien	Wien-konvensjonen av 22. mai 1969 om traktatretten (Wien-konvensjonen)
ICERD	FNs internasjonale konvensjon av 4. januar 1969 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (Rasediskrimineringskonvensjonen)

EMK   Europarådets konvensjon av 4. november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (Den europeiske menneskerettighetskonvensjon)

Lovforarbeider, innstillinger, utredninger og offentlige publikasjoner

NOU 1984: 18	Om samenes rettsstilling
NOU 1985: 14	Samisk kultur og utdanning
NOU 1999: 19	Domstolene i samfunnet
NOU 2001: 34	Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget
NOU 2007: 13 A	Den nye sameretten - Utredning fra Samerettsutvalget, Del I, II og III (kapittel 1-15)
NOU 2007: 13 B	Den nye sameretten - Utredning fra Samerettsutvalget, Del III (kapittel 16-24)
NOU 2008: 5	Retten til fiske i havet utenfor Finnmark
NOU 2016: 18	Hjertespråket; Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk
NOU 2019: 17	Domstolsstruktur
Inst.nr. 249/1850	Regjeringens rapport inst.nr. 249/1850
St.prp.nr.80 (1997-1998)	St.prp.nr.80 (1997-1998) Samtykke til ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter
St.meld. nr. 23 (2000–2001)	St.meld. nr. 23 (2000–2001) Førsteinstansdomstolene i fremtiden, tilråding fra Justis- og politidepartementet av 12. januar 2001, godkjent i statsråd samme dag
Rapport fra arbeidsgruppe, 2011	Rapport fra arbeidsgruppe, «Den samiske dimensjonen i rettsvesenet», ved Formann Finn-Arne Selfors, 14.01.2011
Finnmarkskommisjonens rapport, 2012	Finnmarkskommisjonens rapport Felt 1 Stjernøya/Seiland, 20. mars 2012
Høringsbrev til NOU 2019: 17	Høringsbrev til NOU 2019: 17, regjeringens ref. 20/132
Høringssvar til NOU 2019: 17	Høringssvar til NOU 2019: 17, Sametingets ref. 20/13957

Høringssvar fra Sametinget
2022

Høringssvar fra Sametinget datert 26.04.2022,
[https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-
endringer-i-domstolstruktur/id2898429/](https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-
endringer-i-domstolstruktur/id2898429/) sist lest
25.05.2022

Forskrifter og rundskriv

Utkast til Nordisk
samekonvensjon, 2005

Utkast til Nordisk samekonvensjon (2005), Utkast fra
finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe, Oppnevnt 13.
november 2002, Avgitt 26. oktober 2005

Høyesterettspraksis

Rt-1982-241 (Alta-dommen)

Rt-1997-1608 (Aursund)

Rt-2001-769 (Selbu)

Rt-2001-1229 (Svartskog)

Rt-2008-1789 (Hjertestikk/Giehttadit)

HR-2017-2247-A (Reinøya)

HR-2018-456-P (Nesseby/Unjárga)

HR-2016-2030-A (Stjernøya)

HR-2018-872-A (Femund Sitje)

HR-2021-1975-S (Fosen)

Menneskerettighetskomiteens praksis

Sandra Lovelace v. Canada
30. juli 1981

Sandra Lovelace v. Canada (Communication No.
24/1977), 30. juli 1981.

Ilmari Länsman v. Finland
26. oktober 1994

Ilmari Länsman v. Finland (Communication No.
511/1992), 26. oktober 1994.

Ángela Poma Poma v. Peru
27. mars 2009

Ángela Poma Poma v. Peru (Communication No.
1457/2006), 27. mars 2009.

Uttalelser fra FNs Menneskerettighetskomité

General kommentar nr. 23, 1994   The Human Rights Committee, General Comment No. 23 (1994): The rights of minorities (Art.27), adopted on 50th session, 8. April 1994

Uttalelser fra ILO

ILO-manual, 2003   ILO Convention on indigenous and tribal peoples, 1989 (No.169): A manual Geneva, International Labour Office, 2003

Ilolex: 161999COL169A   Ilolex: 161999COL169A, CUT, Central Unitary Workers' Union mot Colombia

Litteratur

Skoghøy, 1994   Skoghøy, Jens Edvin: «Rett, politikk og moral. Om bruk av politiske og etiske argumenter ved rettsanvendelse og juridisk tolkning» Tidsskrift for Rettsvitenskap s.837-882, 1994.

Hætta, 2000   Hætta, Odd Mathis, Samenes kultur og historie - samepolitikk i Norge og Sverige, Nordisk samisk institutt, 2000.

Brenna, 2005   Brenna, Wenke, Samene i rettssystemet, ČálliidLágádus, 2005.

Ravna, 2009   Ravna, Øyvind: «Hensynet til samisk språk og kultur ved organiseringen av domstolene», Kart og plan 4-2009 s. 205-219.

Ruud, 2014   Ruud, Morten og Ulfstein, Geir, Innføring i folkerett, Universitetsforlaget, 2014.

Smith, 2015   Smith, Eivind, Konstitusjonelt demokrati; Statsforfatningsretten i prinsipielt og komparativt lys, 3. utgave, Fagbokforlaget, 2015.

Skogvang, 2017   Skogvang, Susann Funderud, Samerett, 3. utgave, Universitetsforlaget, 2017.

Nettbaserte kilder

Hætta, 2012   Hætta, Ellen Katrine: «Rom for tolkning», Språknytt 1/2012,

Språkrådet 2012, <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/spraknytt-2012/Spraknytt-12012/Rom-for-tolking/> sist lest 27.05.2022 kl. 16:51

- Ballovara mfl., 2020 Ballovara, Mette, Nystad, Marie Elise og Utsi, Johan Ante, «Frykter samenes rettssikkerhet svekkes med ny tingrett-inndeling i Finnmark», <https://www.nrk.no/sapmi/frykter-samenes-rettssikkerhet-svekkes-med-ny-tingrett-inndeling-i-finnmark-1.15288046?fbclid=IwAR2zcSmWio47vEMuMFlzFjUCnrSxF6oU0mEc1wq-wNJZaPIqTTXnA3YKZrU> sist lest 25.05.2022 kl. 10:00
- Keskitalo og Muotka, 2021 Keskitalo, Aili og Muotka, Silje Karine, Kronikk: Samenes rettssikkerhet må styrkes, 23.02.2021 11:55, <https://sametinget.no/aktuelt/kronikk-samenes-rettssikkerhet-ma-styrkes.12503.aspx> sist lest 30.05.2022 kl. 10:39
- Sametingets plenumssak, 2021 Sametingets plenumssak nr. 28/21 - Samenes rettssikkerhet, hentet fra: <https://sametinget.no/politikk/plenumssaker/plenumssaker-2021.13713.aspx> sist lest 25.05.2022 kl. 12:45
- Ravna, 2022 Ravna, Øyvind: «Sameretten etter Fosen-dommen», artikkel i Juridika Innsikt, 06.02.2022 kl. 12:02, <https://juridika.no/innsikt/sameretten-etter-fosen-dommen> sist lest 25.05.2022 kl. 15:38
- Seminar om samiske saker i domstolene, 2022 Seminar om samiske saker i domstolene: <https://www.domstol.no/no/domstoladministrasjonen/samiske-saker-i-domstolene/seminar-samiske-saker-i-domstolene/> sist lest 25.05.2022 kl. 13:08
- Om Sametinget, 2022 Om sametinget, <https://sametinget.no/om-sametinget/om-sametinget/> sist lest 25.05.2022 kl. 13:24

